

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

APRIL 3 • 2002

Mynten från Uppåkra (1)

Hadorphs "myntbok" och ett provmynt i koppar

SNF:s årsberättelse 2001

Pris 20 kr

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19507

S-104 32 Stockholm 19

T - Rådmanngatan (uppgång Handelshögskolan)

☎ + fax 08-673 34 23

*Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar,
militaria och nålmärken, medaljer*

Öppet: vard. 11-17, fred. 11-15, lörd. 11-14

SVENSK

NUMISMATISK TIDSKRIFT

har en upplaga på 1.400 ex.

Ca 1/10 av dessa når utanför Sveriges gränser
– Norden, Europa, USA.

Tidningen kommer ut med 8 nr per år:
första veckan i
februari – maj, september – december.

Våra annonspriser är jämförelsevis låga.
För annonsering kontakta Frédéric Elfver,
tel 08-660 25 46 (kvällstid och helger).

Prisexempel:

1/1 sida (151 × 214 mm)	1.800:–
2:a omslagssidan	2.200:–
4:e omslagssidan	2.500:–
1/2 sida (151 × 105 mm)	1.000:–
1/4 sida (72 × 105 mm)	500:–
1/6 sida (47 × 105 mm)	350:–
1/12 sida (47 × 50 mm)	175:–

Sista materialdag: Den 1:a i månaden före utgivning.
Heloriginal eller manus och gärna skiss
sändes till Frédéric Elfver efter överenskommelse.

*Annonser som ej är förenliga med
SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.*

Bli medlem i

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Årsavgiften är 200 kr.

Som medlem får Du SNT
automatiskt

Du kan också enbart prenumerera på tidningen
Det kostar endast 160:– per år.

Innehåll SNT 3 • 2002

Sid

Artiklar och notiser

Mynten från Uppåkra (1)	52
Litteraturpris 2001	57
Hadorphs "myntbok" och ett provmynt i koppar	58
En svensk myntsamlare i USA	60
Gipsmedaljongen som Sergel fick som gåva	61
Rättelse och tillägg angående Hottinger	61
Tryckta kort som tillkännagav dödsfall – också med numismatiskt intresse	62
En märklig papperspollett från Skellefteå Aktie Bolag 1876	63
Numismaticus	67
Årsberättelse för år 2001 avgiven av styrelsen för Svenska Numismatiska Föreningen	68
Myntdag i Uppsala	72

Stående rubriker

Frågespalten. Perforerade Uppsala-ören 1522-1523	64
Nytt om böcker – recensioner	66
Utställning. På väg till New York???	66
Pressklipp. Euro i guld	67
Personalia. Hans Martin 1906-2002	70
Auktioner & Mässor	71

Omslag

Med hjälp av metallsökare under åren 1996-98 över ett ca 400 kvm stort område i Uppåkra i Skåne har mer än 200 mynt och andra föremål påträffats. De flesta mynten utgörs av arabiska dirhemer från 500-900-talen. De äldsta mynten är romerska denarer från första århundradet till slutet av 100-talet. De medeltida mynten består huvudsakligen av lokala präglingar från Lund. Se Ulla Silvegrens artikel med början på s. 52. Foto Bengt Almgren, LUHM. Fortsättning följer i nästa nr av SNT.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98

onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00

Fax 08-667 07 71

E-post: snf@wineasy.se

Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet
Box 5428

114 84 Stockholm
Tel 08-5195 5300
Fax 08-411 22 14

E-post: info@myntkabinettet.se

Ansvarig utgivare:

Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:

Monica Golabiewski Lannby

Manuskriptgranskare:

Lars O. Lagerqvist
Åven tel 0152-200 79

Annonser och auktionskalender:

Frédéric Elfver
Tel 08-660 25 46
0702-24 88 19 (kvällstid och helger)

Prenumerationer:

Pris 160 kr/år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

SNT trycks med bidrag från
Gunnar Ekströms stiftelse
samt Sven Svenssons stiftelse

Tryck:

Masterprint Sätter & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

Föreningsaktiviteter

2002

APRIL

3 Bildvisning

Plats KMK, Hörsalen, kl. 18.30.

Gabriel Hildebrand visar ett urval numismatiska pärlor fotograferade genom åren.

20-21 Myntmäs

SNF finns på plats på FRIMYNT i Helsingborg.

MAJ

25 Exkursion till Dalarna

Program:

07.00 Avfärd med buss (skyltad Svenska Numismatiska Föreningen) från Cityterminalen i Stockholm.

10.30 Ankomst till Falun med Falu koppargruva och Stora Kopparbergs museum. Guidad visning av gruvan och besök på museet.

12.15 Avfärd från Falun.

13.00 Ankomst till Avesta.

13.15 Lunch (kycklingfilé) på restaurang "1874".

15.00 Visning av Avesta myntmuseum.

17.00 Återfärd till Stockholm.

20.30 Ankomst till Stockholm.

SNF subventionerar resan med ca 150 kr per deltagare. Kostnaden per person blir därför endast 400 kr. I priset ingår bussresa, entréer till och guidning av museerna samt lunch inkl. dryck, kaffe och kaka.

OBS! För att resan skall bli av krävs minst 20 deltagare. Antalet deltagare är begränsat, varför principen "först till kvarn" gäller. Anmälan, som är bindande, skall göras till Dan Carlberg på tel. 0476-102 25 alt. 0733-10 48 91 senast den 25 april. Betalning sker vid påstigning på bussen.

JUNI

5 SNF:s årsmöte

Plats KMK, Hörsalen, tid meddelas senare

Visning av en ny utställning om Stockholms-polletter. Dessutom presenteras en utställning om valutorna som försvunnit och euron.

Kungl. Myntkabinettet

Kungl. Myntkabinettet har från 1 mars och tills vidare på prov öppet även på måndagar, dvs varje dag mellan kl. 10.00 och 16.00. Välkomna!

Svenska Numismatiska Föreningen

Adress: Banérgatan 17 n.b. Buss 4, 44; T-bana Karlaplan

Kansli: Besökstid 10.30-13.00 onsdag – torsdag.

Stängt: Midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna.

Hemsida: <http://www.users.wineasy.se/snf/>

Kungl. Myntkabinettet

Adress: Slottsbacken 6, Buss 43, 46, 55, 59, 76; T-bana Gamla stan.

Utställningar: Tisdag – söndag kl. 10.00-16.00.

Numismatiska boksamlingen: Torsdagar kl. 13.00-16.00.

Hemsida: www.myntkabinettet.se

Mynten från Uppåkra (1)

Av Ulla W. Silvegren

Vid de undersökningar med metalldetektor och de arkeologiska utgrävningar som ägt rum i Uppåkra (Uppåkra socken, Skåne) från 1996 och åren framöver har mer än 500 mynt kommit i dagen. Mynten dateras till tidsperioden 80 e Kr till ca 1500. Ett antal mynt från perioden efter 1500 har också hittats, men på grund av begränsade resurser kan dessa för närvarande inte behandlas. I detta arbete avhandlas endast de mynt som finns tillgängliga vid Historiska museets myntkabinett i Lund. De mynt som är under åtgärd på museets konserveringsavdelning, de arabiska mynt som är i Stockholm för bestämning och de mynt som är i så dåligt skick att noggrann bestämning för närvarande inte är möjlig ingår således ej.

Denna uppsats redogör för vilka typer av mynt som hittats och presenterar de olika mynttypernas spridningsmönster inom undersökningsområdet. I uppsatsen diskuteras också kortfattat på vilket sätt de romerska, arabiska och västeuropeiska mynten kan ha nått Uppåkra.

De romerska mynten

De äldsta mynten som kommit fram i Uppåkra är romerska denarer. Dessa silvermynt började präglas i det romerska riket omkring år 200 f Kr föregångna av en, som man kallar den, romersk-kampanisk silvermyntning av grekisk typ i södra Italien. Några decennier efter sin tillkomst vägde denaren 3,8 g och motsvarade 16 bronsas à 27,3 g, vilket ger ett värdeförhållande mellan silver och koppar av 1:112. Denarens vikt sjönk sedan ned mot ca 3 g och därunder. Guldmynt, aureus, förekom sällan före kejsartiden. Första gången var kort före mitten av 100-talet f Kr. Detta mynt motsvarade under kejsar Augustus tid 25 denarer. Redan under republiken visade de romerska mynten en sträng enhetlighet i stil, format och utförande, vilket gör det ytterst lätt att skilja dem från grekiska präglingar. (Lagerqvist 1981: 28f.)

Den romerska denaren var det första mynt som nådde Skandinavien. Det var emellertid endast en relativt kort tid som dessa mynt mottogs i norr, nämligen så länge de var av nå-

gorlunda gott silver. Efter en fortsatt försämring, genom nedsättning av lödigheten, var denaren omkring år 200 endast en skugga av sitt forna jag. Efter 238 präglades den sällan. I stället hade en högre nominal, i nyare tid kallad antoninianus, införts redan år 214. Denna utsattes för en mycket snabb försämring och blev efter några årtionden närmast ett kopparmynt med vitkockad yta. De bevarade exemplaren talar sitt tydliga språk om hur romarriket kastats in i en svår ekonomisk kris med förödande inflation som följd. Alla försök att genom tvångskurser uppehålla myntets värde var förgäves. Den civiliserade antika världen torde knappast ha genomgått en svårare ekonomisk kris än denna. All handel med områden utanför romarriket äventyrades, då man inte kunde tvinga främmande handelsmän att godtaga de usla mynten. (Lagerqvist 1981:30.)

Denarer kan ha exporterats från Romarriket redan före år 200, men då huvudsakligen till mera närbelägna områden. Från 200-talet och till Romariets fall i väst har riket varit utsatt för en ständig press från folken i norr. Om det fanns något som romarna, åtminstone vid vissa tillfällen under 200-talet, varit beredda att betala dyrt så var det fred. Under denna perioden angreps Romarriket från tre håll, vid Rhen, i öster och vid Donau; särskilt Donau-provinserna drabbades hårt. Framför allt var goterna aktiva. Förmodligen kände dessa stammar någon form av vad man skulle kunna karakterisera som nationell enhet genom de stora angreppen mot Romarriket, vilka var så lönsamma för deras vidkommande. Det är tänkbart att de så framgångsrika goterna dragit till sig krigare från hela den barbariska världen, inte bara bland germanerna utan även bland slaver och iranier. Angreppen tog en för romarna mycket allvarlig vändning i slutet av 240-talet och fortsatte framöver.

Vilka åtgärder de olika romerska kejsarna vidtog för att begränsa dessa anfall, som de endast delvis kunde möta militärt, vet vi inte så mycket om. De var i allmänhet handlingskraftiga och beslutsamma män och det är rimligt att anta att någon, kanske Decius eller Gallienus, såg en

möjlighet att försvaga goterna genom att begränsa deras rekryteringsbas. Detta kunde ske genom att man gav stöd åt krafter bland de folk i norr som ännu inte gått till angrepp och som var vänligt sinnade mot Rom. De styrande i dessa områden måste vinnas över för att förhindra fortsatt anslutning av unga krigare till goterna. I det läget har en kejsare helt enkelt tagit några miljoner av de dyrbara, goda denarer som präglats före den myntförsämring som Septimius Severus genomförde åren 194/195 och som samlats in för att smältas ner för att bli nya, sämre mynt. I stället har mynten använts till att belöna hövdingarna i lojala stammar i nuvarande Tjeckien, Polen och västra Ukraina med silvermynt av bästa slag. Man kan kanske rentav tänka sig att varje hövding eller stamäldste fått tiotusentals denarer att själv distribuera på det sätt som bäst tjänade Roms intressen (Lönnroth 1972; Lind 1988).

Att folken i norr redan tidigare haft en viss vana vid romerska silvermynt är sannolikt, annars skulle ett sådant här förfarande inte haft någon effekt. En viss mängd denarer måste redan tidigare ha varit i omlopp bland dem, och det är rimligt att anta att några av de fynd vi har idag är ett uttryck för tidigare transaktioner av olika slag. Huvudmassan av mynten i fynden bör dock ha sitt ursprung i den här skisserade strömmen. De myntmassor som på detta sätt har kommit i omlopp kan sedan ha bytt händer, på dels fredlig väg och dels krigisk väg och på så sätt fått ytterligare spridning norrut (Lind 1988).

Det är mycket troligt att de romerska mynt som vi funnit i Uppåkra har anlänt med den denarström som kom från Romariets östra del. Mynten kan ha lämnat Imperium Romanum i trakterna vid Donaus mynning och sedan förts en tillägen rak väg mot nordväst (dvs öster om Karpaterna) via Oder eller Weichsel till Östersjön. Man bör också ta i beaktande den gamla bärnstensvägen, dvs den förmodade handelsväg som tänktes ha gått från Carnuntum i den romerska provinsen Pannonien till det senare Ostpreussen via Mähren, Schlesien, Posen och Westpreussen (Bolin

Fig. 1. Denar präglad av Trajanus (98-117). Myntet visar på reversen en trofé och har sannolikt anknytning till kriget i Dakien. Ø 17,6 mm, 2,77 g.

Fig. 2. Denar präglad av Marcus Aurelius (161-180). Myntet är präglad 161 och dedicerat till den nyss avlidne Antoninus Pius. Reversen visar ett altare. Ø 17,8 mm, 2,97 g.

Fig. 3. Denar präglad för Lucilla, dotter till Marcus Aurelius och Faustina. Reversen visar Juno Regina. Ø 18,2 mm, 2,89 g.

1926:256, 302ff; Lind 1988:129). Räkna man ihop antalet mynt i fynden land för land finner man att rikast på denarer är Polen och Ryssland, därefter kommer östra Tyskland och på fjärde plats Sverige, med kraftig orientering mot Östersjön. Västra Danmark har förhållandevis få mynt medan de stora bornholmska denarfynden förefaller att härstamma från Polen.

Någon enhetlig penningfunktion har denarerna förmodligen inte haft vid denna tid i Uppåkra; de har varit "pengar på kistbotten", gårdsförmögenhet eller vad man vill kalla det. Mynten har uppskattats för sitt silvervärde och bara accepterats om de varit av gott silver. Den myntförsämring som Septimius Severus genomförde åren 194/195 har med största sannolikhet haft genomslagskraft för denarströmmen från romarriket (Lind 1988:198, 200). Detta tyder på stor vaksamhet hos användarna av denarer utanför Limes, det romerska rikets gräns. De nordliga folkens konkreta anledning till avståndstagande från de nya, sämre mynten uppstod troligen när syrabehandlade mynt efter en tid i cirkulation blev svarta och därmed avslöjade bedrägeri. Det måste emellertid ha varit svårt att exakt kunna fastställa de trots allt ganska små skiftningar det är frågan om, men under 200-talets första hälft har det med största sannolikhet uppstått misstro mot nyare mynt bland folken i norr (Lind 1988:200f).

För att få stöd för antagandet att mynten i Uppåkra har kommit österifrån via Bornholm gjordes jämförelser med fynd av denarer i Skåne och Danmark med Bornholm. Vid denna jämförelse framgår att den sammansättning som Uppåkradenarerna har, uppvisar klara likheter med de fynd som gjorts på Bornholm, Själland och övriga fynd från Skåne (Breitenstein 1944, 1946; Balling 1966; Lind 1988). Om vi först vänder oss mot Bornholm ser vi att dessa fynd, i lik-

het med östdanska denarfynd, har en betydande mängd mynt från de antoninska kejsarna, dvs Antoninus Pius till Commodus. Det finns påfallande få mynt från tiden efter Commodus död och sannolikt har tillförseln av mynt raskt ebbat ut vid 200-talets mitt. Tillsammans med fynd från Själland visar de att denarströmmen har haft en utpräglat östlig karaktär. De bornholmska denarfynden utgör en helhet utan uppseendeväckande undantag. Gemensamt för samtliga fynd från Bornholm och de flesta andra danska fynd är att mynten är mycket slitna. Vad beträffar de skånska fynden av denarer är det snarast det stora fyndet från Löderup, Hagestadborg, som utgör ett bra jämförelsematerial. Detta fynd, som ursprungligen bestod av ca 600 denarer, har även det tyngdpunkten lagd på de antoninska kejsarna. Övriga skånska fynd är små men uppvisar i de flesta fall samma tyngdpunkt vad beträffar dateringen.

Även fynden av denarer från Jylland utgörs av mynt präglade fram till tredje århundradets mitt och omfattar huvudsakligen denarer från tiden fram till Commodus. I jämförelse med materialet från de danska öarna är de samlade jylländska fynden av väsentligt mindre omfång. Vid en noggrannare analys framgår att det finns tidsmässiga skillnader mellan Jylland och Östdanmark (Balling 1962). Särskilt fyndet från Ginderup med sin tidiga karaktär med sexton republikanska denarer och nio mynt från tiden från Augustus till Vespasianus är utan motsvarighet i det övriga Danmark. I norra Germanien förekommer skatter av pre-neroniska denarer präglade i området väster om Elbe medan inga sådana är funna öster om denna flod. Det är därför näraliggande att se Ginderupsfyndet som ett vittnesbörd om en tidig förbindelse med Romarrikets rhenska provinser (Balling 1962). Sin närmaste motsvarighet i södra Sverige har Ginderupfyndet i

det halländska fyndet från Hasslöv, Flintarps socken. Även jylländska mossfynd visar en övervikt av pre-antoninska denarer vilket väl korresponderar med fynd från imperiets västra provinser.

Det är således mycket troligt att denarskatterna från Skåne, Bornholm och östra Själland är att betrakta som en enhet både vad beträffar sammansättning och spridningsvägar till Norden och att denarerna från Uppåkra skall placeras in i detta sammanhang.

Fler än fyrtio denarer från tidsperioden 80 till 192, vilken omfattar kejsarna Titus till och med Commodus, är funna i Uppåkra. Flertalet kan dateras till den antoninska epoken, vilken tar sin början med Antoninus Pius år 138 och avslutas med Commodus år 192. Bland intressanta denarer kan följande nämnas följande:

De tre tidigaste denarerna är präglade för Titus (79-81). En av dem visar på avversen kejsarens porträtt och på reversen en trefot på vilken en delfin balanserar. Samtliga dateras till år 80.

För kejsar Domitianus (81-96) finns en denar präglad år 81. Titus avlider den 13 september detta år varför myntet är präglat senare än detta datum.

Två denarer är präglade för Trajanus (98-117) mellan åren 101-111. En av dem visar på avversen en trofé bestående av vapen. Myntet har sannolikt anknytning till kriget i Dakien (fig. 1).

Kejsar Hadrianus (117-38) är totalt representerad av tre mynt, av vilka ett troligen är präglat mellan åren 134-38, dvs perioden efter kejsarens andra långa resa till bl a Athen, Efesus, Antiochia, Palestina och Egypten och fram till hans död i juli 138. Myntets revers visar Pietas.

Av Sabinas (128-37) myntning har återfunnits ett exemplar. Reversen visar Concordia (Endrätten) sittande på en tron.

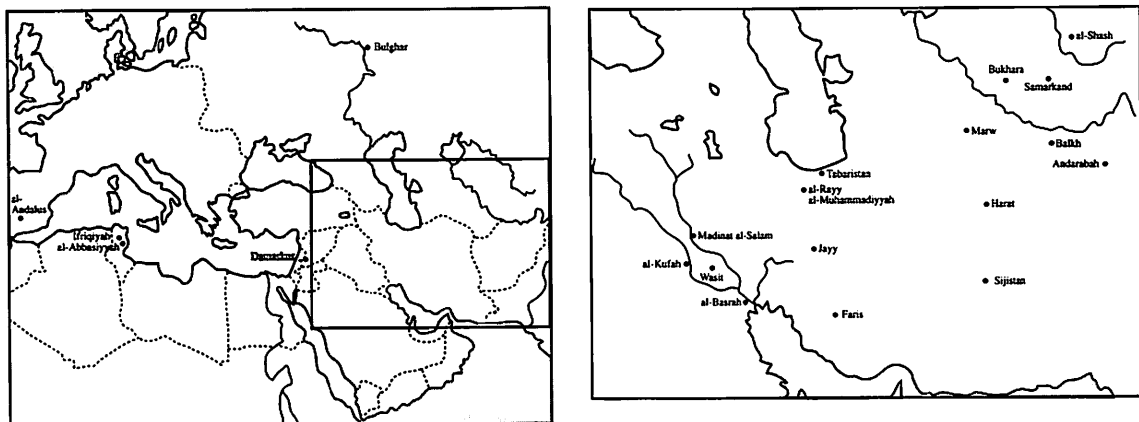

Fig. 4. Präglingstyper för arabiska dirheme (karta efter Gert Rispling, *Corpus Nummorum Saeculorum IX-XI, 3:1*).

Från Antoninus Pius (138-61) regeringstid finns elva denarer vilkas skick varierar betydligt. Någon är i så dåligt skick, att den endast kan hänföras till Antoninus Pius. Ett par av denarerna är präglade sent i regeringsperioden, mellan åren 159-61. Reversen på den ena visar Fortuna som håller rodret och får nog anses uttrycka förhoppningar för riket. Antoninus Pius var en ytterst pliktrogen ämbetsman men kanske inte riktigt den starka personlighet som romerska riket hade bruk för vid denna tid. När han väl hade blivit kejsare lämnade han aldrig Rom. Den andra denarens revers visar Pax (Freden) som håller en palmkvist i handen. Att välja denna symbol kan tyckas vara väl i överensstämmelse med den fredlige Antoninus valspråk som lyder: "Hellre rädda en medborgare än döda tusen fiender".

Tre denarer är präglade för Antoninus Pius hustru Faustina I. Två av dem är utgivna efter hennes död vilket framgår av myntens inskription. Dateringen för dessa mynt ligger sannolikt kring år 141 eller kort därefter. Reverserna visar Pietas (Fromheten) och Ceres (Fruktbarheten). Utgåvan med Ceres torde vara något senare än Pietas.

Marcus Aurelius (161-80) är representerad med nio präglingar. En av dessa har sannolikt utgivits redan år 161. Myntet kan kanske sättas i samband med trontillträdet. Inskriptionen lyder: DIVVS ANTONINVS / DIVO PIO, och reversen visar ett altare med "horn" upptill och en dörr i fronten. Utgåvan har dedicerats till den "nye guden Antoninus", dvs den nyss avlidne kejsaren Antoninus Pius (fig. 2). En annan denar som präglats av Marcus Aurelius visar på reversen en kvinna som sitter på marken. Hon

lutar huvudet i handen i en gest av sorg och vid hennes sida finns nedlagda vapen. Bilden symboliserar det besegrade Armenien och myntet är präglat 162-163.

Inte mindre än åtta mynt är präglade för Marcus Aurelius hustru Faustina II, som var dotter till Antoninus Pius, var gift med Marcus Aurelius under åren 145-175. Reversens bild anknyter klart till hennes ställning som maka, mor och kejsarinna. Concordia (Endrätten) symboliserar förhållandet mellan makarna, Spes (Hoppet) skall kanske ses som en förhoppning för riket men kan också tolkas som en förhoppning för familjen. Hoppas hon att hennes barn skall överleva? Två späda barn har hon mist när myntet präglas. En annan denar visar Hilaritas (Livsglädjen) och symboliserar den glädje som strålar ut från den kejsarliga familjen.

För Lucilla, dotter till Marcus Aurelius och Faustina samt maka till medkejsaren Lucius Verus, är en denar präglad som sannolikt kan dateras till 164-169 eller möjligen efter 183. I detta senare fall svarar kejsar Commodus för präglingen. Juno Regina, kvinnornas beskyddarinna, pryder myntets revers (fig. 3).

De två yngsta romerska denarerna är präglade för Commodus (180-92), sannolikt 181-182 och 186. En av dem visar på reversen Liberalitas (Givmildheten) med abacus i höger hand och ymighetshorn i vänster.

Förutom de 45 denarerna har tre romerska bronsmynt återfunnits. En aes präglad av kejsar Trajanus Decius (249-51) samt två små bronsmynt, varav det ena är präglat under perioden 330-335, Constantinopel celebrate, och det andra för Valentinianus III mellan åren 425-455.

De arabiska mynten

Det mest betydelsefulla myntproducerande området under vikingatiden var den muslimska världen. Under det första halvsekle efter den arabiska erövringen kvarstod det inhemska monetära systemet i de erövrade länderna praktiskt taget oförändrat. År 698, under kalifen Abd-al-Malik, genomfördes emellertid en fundamental myntreform. Dinarer, av guld, och dirheme, av silver, blev nominalerna i det nya monetära systemet. Reformen kom att påverka både utförandet och vikten på mynten. De nya typerna var helt epigrafiska, huvudsakligen med religiösa inskrifter. Som en del av inskriptionen finns emellertid angivet årtalet när myntet har präglats och, bortsett från de tidigaste dinarerna, namnet på präglingstypen. Inskriften är utförd med en skrifttyp som är skapad av skrivarskolan i läroverstaden Kufa i Irak. Detta har givit mynten benämningen "kufiska mynt".

Dinaren åsattes vikten av 20 syro-arabiska karat, vilket motsvarar 4,25 g. Myntet är inte att betrakta som en arabisk motsvarighet till den bysantinska solidin, vilket ofta har påståtts (Skaare 1975:40). Dirhemen åsattes vikten av 2,97 g, vilket motsvarar ca 7/10 av dinaren. Från första hälften av det åttonde århundradet utgavs kufiska mynt i ett mycket vidsträckt område, från Cordoba i Spanien till Balkh i Afghanistan. Silver var den dominerande metallen, särskilt i de östra provinserna där det fanns stora silverfyndigheter. Myntens lödighet är god, i genomsnitt 970/1000 (Wellin 1956:183; Skaare 1975:51).

En mycket produktiv utmyntning ägde rum i de länder som nu är Syrien, Irak, Iran, Armenien, Afgha-

Fig. 5. Imitation av samanidisk dirhem präglad under 900-talet.
Ø 24,8 mm, 1,43 g.

nistan och Uzbekistan. Under umajjadernas regeringstid var Wasit, beläget vid Tigris, den mest betydelsefulla myntorten. De ledande myntorterna under den abbasidiska eran var Madinat al-Salam (Bagdad) och al-Muhammadijja (nära slutet av Teheran). Från slutet av 800-talet, när kaliferna av den samanidiska dynastin regerade Transoxanien praktiskt taget oberoende av kaliferna i Bagdad, präglades mycket stora utgåvor av dirhemer i Samarkand, al-Shash (Tashkent) och Bukhara (fig. 4). Jämte reguljära arabiska mynt finns efterpräglingar, vanligen efter samanidiska dirhemer. Man har sökt deras ursprung i de nordliga gränsområdena vid Volga och i khazarernas land mellan Don och Volga. En del kan vara tillverkade på nordligt område (fig. 5).

Efter år 943 började silverhalten i de samanidiska mynten att variera från att tidigare varit stabil. Variationen ökade år för år. Då nordborna huvudsakligen var intresserade av gott silver skapade detta troligen misstänksamhet mot samtliga arabiska mynt. När mynten inte längre uppfyllde kraven på god lödighet minskade intresset. Importen av nypräglade mynt avtog successivt för att helt upphöra mellan 970-990 (Johansson 1997:18). I början av 990-talet börjar marwanider och uqayliler att prägla mynt och dessa importerar i viss utsträckning till Gotland och det svenska fastlandet. Under 1000-talets första decennium fortsätter importen, om än i ytterst begränsad omfattning. Myntimporten upphör sannolikt helt någon gång mellan 1015-1020.

Dirhemer utgör en stor andel av mynten från Uppåkra. De flesta är i fragmentariskt skick. Vad beträffar dateringen av de arabiska dirhemerna kan konstateras att tyngdpunkten på åren 770-820 är anmärkningsvärt tidig. Mynt präglade under senare delen av 900-talet och 1000-talet har ännu inte hittats.

Sassanider

De sassanidiska mynten är persiska drachmer slagna före år 651 för sassanidiska furstar eller efterbildningar av dessa präglade för arabiska ståt-hållare före 700. Drachmens vikt är i genomsnitt 3,906 g. Myntort och år anges enligt sassanidisk respektive postsassanidisk era och texten är i pehlevi. Sassaniderna härstammade från en persisk kunglig ätt som hade säte i sydöstra Fars. Ätten var uppkallad efter Sasan, farfadern till den persiske riksgrundaren Ardaschir. Den sassanidiska dynastin satt vid makten åren 224-651.

Två sassanidiska drachmer är hittade i Uppåkra. Den ena är präglad för Hormidz IV (579-90) och den andra för Khusrow II (591-628) (fig. 6). Ytterligare ett fragment av en trolig sassanidisk drachma har kommit in under sommaren 2001 men väntar ännu på sin exakta bestämning.

Umajjader

Umajjaderna var medlemmar av den arabiska kalifdynasti som åren 661-750 hade sitt huvudsäte i Damaskus. Höjdpunkten i deras maktutövning inföll mellan åren 705 till 715 då de erövrade Transoxanien, Indusområdet och Spanien. Fördrivna från Damaskus efter slaget mot abbasiderna vid Zab år 750, på vilket följde ett förintande blodbad på överlevande umajjader, drog sig Abd ar-Rahman till Spanien. År 755 grundade han ett nytt välde – emiratet Cordoba. Omkring år 1000 uppdelades Cordobakalifatets välde i flera småstater på grund av ständiga tronstrider. Den siste kalifen av umajjadernas ätt, Hisham III, föll för en mördares hand år 1031.

I Uppåkra har man hittills funnit åtta umajjadiska dirhemer, varav den äldsta präglats 698/719 och den yngsta 771/780. För ett par av mynten har präglingssorten kunnat bestämmas till Wasit i Irak, vilket var den mest frekventa präglingssorten under

Fig. 6. Drachma präglad av den samanidiske fursten Hormidz IV (579-90).
Ø 29,4 mm, 1,87 g.

den umajjadiska epoken. Åtminstone någon av dirhemerna bör, av dateringen att döma, vara präglad i emiratet Cordoba.

Idrisider

Idrisiderna var en arabisk dynasti i Marocko som regerade åren 788-974. Den grundades av en ättling till kalifen Ali. Idris ibn Abdallah. Hans son Idris II (793-838) grundlade 808 Fas (Fez) som blev huvudstad i idrisidernas rike. Efter hans död förföll deras välde alltmer och blev 974 ett byte för de spanska umajjaderna. Två idrisider har hittats i Uppåkra. De är präglade i Walila respektive Tudgha och präglingstiden är 790/800-842/844.

Abbasider

Den abbasidiska dynastins förste härskare var al-Mansur som kom till makten 754, regerade i 21 år och under den perioden lade grunden för det abbasidiska välde som kom att vara i ett par århundraden. Han slog ned revolter i Khurasan, avrättade många potentiella rivaler i sin egen familj samt utökade och konsoliderade den abbasidiska maktsfären. Denna kom att innefatta det område som umajjaderna kontrollerade, med undantag för Spanien. Mellan åren 762 och 766 byggde al-Mansur en helt ny stad med namnet Madinat al-Salam – fredens stad.

År 764 utsåg al-Mansur sin son al-Mahdi (775-85) till efterträdare och alla de omkring trettio kalifer som

Fig. 7. Dirhem präglad av kalifen al-Mahdi i Madinat Jayy år 778. Ø 25,0 mm, 1,88 g.

Fig. 8. Dirhem präglad i Ifriqiya år 777. Ø 21,2 mm, 2,22 g.

sedan följde härstamade i rakt nedstigande led från denne man. Även om en del uppror ägde rum kan den abbasidiska epoken sägas vara en tid av fred och framåtskridande med en stark administration och omfattande internationell handel. När det abbasidiska väldet stod på sin höjdpunkt sträckte sig dess militära och politiska överhöghet från Tashkent till Tunis. Den starka flottan bidrog också i hög grad till att effektivt utestänga Europa från all direkt handel med Indien och Fjärran Östern.

Bland de abbasidiska mynt som hittats i Uppåkra kan nämnas präglings från al-Muhammadijja, al-Kufa, Madinat al-Salam, Jayy och Zaranj. Även präglings från Nordafrika, al-Abbasiyyah och Ifriqiya, finns bland fynden (fig. 7-8). Präglings för välkända kalifer som Harun al-Rashid, välkänd från Tusen och en Natt, och al-Mansur, Madinat al-Salam grundläggare, bidrar ytterligare till att belysa denna intressanta epok.

Den största gruppen arabiska dirhemer i Uppåkra utgörs av abbasider, 112 ex, av vilka den äldsta är präglad tidigast år 756/757 och den yngsta är präglad senast 897/898. Ett stort antal tillhör perioden 770-820. En dirhem har fått bestämmningen Abbasid/saffarid och dateras 835/873.

Tahirider och Samanider

Ett antal mynt är präglade för de tahiridiska och samanidiska härskarna. De samanidiska dirhemerna utgör den näst största gruppen arabiska mynt som hittats i Uppåkra.

Den Tahiridiska dynastin (821-73) inleds då guvernören i Khurasan, Tahir bin al-Husayn, år 821 lyckas tillförsäkra sig den militära makten och rätten att tillsätta provinsguvernörer. Tahiriderna var av persiskt ursprung och höll sig vid makten till år 873. Deras relativt korta maktperiod förefaller att ha varit en tid av välstånd. En omfattande livsmedelsproduktion förbättrade ekonomin och

stora ansträngningar lades på bevattnings- och jordbruksprojekt. Av de två tahirider som hittats i Uppåkra är den ena präglad i Madinat Harat år 820/821 och den andra i Samarkand år 823/824.

Den samanidiska dynastin (875-999) härstamade ursprungligen från guvernörerna i fyra större städer i Afghanistan och Transoxanien. Nasr bin Ahmad utsågs till provinsguvernör i Transoxanien år 875. Detta var ett rikt och bördigt område av stor militär betydelse och som också inrymde en av centralorterna för handeln med Ryssland och Kina. Samanidernas huvudstad Bukhara blev ett viktigt lärdomscentrum. Genom att följa exempel från tahiriderna betalade även samaniderna tributer till Bagdad och fick i utbyte militär autonomi. Den samanidiska dynastin varade i mer än ett århundrade men interna maktskift och ett farligt beroende av turkiska soldater kom slutligen att undergräva dess maktställning.

Trettiofyra samanidiska dirhemer har hittats, av vilka den äldsta är präglad tidigast 893/895 och den yngsta senast 959/982. Präglingsorter är bla Tashkent (al-Shash), Samarkand, Bukhara och Andarabah.

De arabiska mynten avspeglar sannolikt utbytet av handelskontakter. Slavar och pälsverk, sobel, gråverk och mård, var begärlig handelsvara. Lösensummor av samma slag som danagälderna kan också vid tillfälle ha utkrävts. Handels- och importvägarna kan man sluta sig till dels genom fyndens utbredning kombinerat med deras datering och dels genom litterära källor. Arabiska mynt har hittats över stora delar av Europa från Ural i öster till Frankrike och de brittiska öarna i väster. Fyndkoncentrationen är kraftigast i östra Europa och Skandinavien, framförallt på Gotland. De huvudsakliga transportlederna för varor och mynt var de ryska floderna, huvudsakligen Volga, Dnjepr och Don.

I den arabiska och bysantinska litteraturen finns uppgifter om nordbornas verksamhet som köpmän i östra Europa. Genom Ibn Fadlan berömda skildring från år 922 får vi veta att arabiska köpmän uppsökte nordborna i volgabulgarernas land vid mellersta Volga. En viktig led tycks ha varit karavanvägen mellan Chorvarezm vid Aralsjön, som var ett betydelsefullt centrum för slavhandeln och staden Bulgar vid Volga. Under perioden 900 till 950 var detta den huvudsakliga importvägen. En annan importväg har gått från Bagdad över Kaspiska havet och Kaukasus genom khazarernas land mellan Volga och Don. Nordbornas resor förde dem regelbundet till khazarernas huvudstad Itil. Enligt de skriftliga källorna mynnade också ett av handelsstråken ut i Constantino-pol där de sålde pälsverk och svärd (Bolin 1939; Welin 1956; Spufford 1988).

Judiska handelsmän var ofta den drivande kraften inom handeln. De hade ett betydande kontaktnät. Khazarerna, vilka egentligen bestod av ett konglomerat av olika folk, gick under 700-talet över till den judiska religionen. Nya sociala och ekonomiska omständigheter krävde att man samordnade handeln och hade ett gemensamt administrativt språk såväl som en gemensam religion. Genom att välja den judiska religionen skapade khazarerna en oberoende position mellan de kristna och muslimerna, mellan Bysans och Kalifatet (Lombard 1972; Spufford 1988; Hårdh 1999).

Volgabulgarerna beskrivs som halvnomader och deras trästads Bulgar, som var belägen vid Volga, användes endast under vintertid. De var allierade med khazarerna och betalade skatt till dem. Volgabulgarerna gick tidigt över till den muslimska religionen. Under 800-talet hade Bulgar en muslimsk koloni med moské och ett myntverk som gav ut mynt av abbasidisk typ med de abbasidiska kalifernas namn på dem. Ibn Fadlan

beskriver hur silver användes i Bulggar som betaling för pälsverk och slavar från norr. Bulggar var den nordligaste marknaderna i ett omfattande kontinentalt nätverk och en av den dåtida världens ledande pälsmarknader (Hårdh 1999).

Det som särskilt kännetecknar vikingatiden är att skandinaverna börjar synas betydligt längre åt öster och sydost. Något som gör dessa färder i österled så gåtfulla är att nordborna uppträder under helt andra beteckningar än i väster; i ryska källor berättas om *Rus* och *varjagi*, i bysantinska källor om *Rhos* och *varangoi* och i muslimska om *Rus* och *warank*. Dessa beteckningar är svårtolkade och bara den senare finns också i nordiska källor, vaeeringjar. Beteckningen ruser tycks från början avse skandinaver, vilka snarast kommit från nuvarande Sverige till de trakter i Östeuropa, som under 900-talet växte ihop till ett rike med centrum i Kiev. Ruserna var en av huvudaktörerna inom Bulggars pälshandel från 800-talet och framåt.

På 840-talet skriver den arabiske vetenskapsmannen Ibn Khordadbeh en världsgeografi. I slutet av denna berättar han om de handelsidkande judarna och sedan fortsätter han. "Vad beträffar de färdvägar som används av handelsmännen hos Rus, som är ett slags Saqaliba [närmast att översätta med "nordligt folk", "europé"], så för de med sig skinn av bäver och svarträv och dessutom svärd från Saqlaba-landets mest avlägsna trakter till Svarta havet, där den bysantinske kejsaren tar tionde av dem. Sedan far de ut på Kaspiska havet och lägger till var de vill på dess kuster ... Ofta för de sina handelsvaror från Djordjan på kameler till Bagdad." Ruserna handlade förmodligen med khazarerna och Bysans (Jansson 1993:75).

Kontakterna mellan den muslimska världen och marknaderna kring Volga kännetecknas av myntfynd. Den huvudsakliga delen av dirhemerna är funna här, och här finns också de äldsta ryska städerna. Huvudparten av depåfynd med dirhemer är kända från detta område och indikerar att varor fraktades söderut längs Volga. Handelsvägarna, geografien och topografin är beskrivna av handelsmän. Fynden av arabiska mynt talar sitt tydliga språk. Distributionen av dirhemer visar var handeln med olika slags lyxvaror ägde rum. Förutom pälsverk, bärnsten, vax och honung var slavar det mest eftertraktade objektet. Så eftertraktat

att det kan vara anledningen till de stora silverdepåerna.

Beträffande handelsvägarna har Bolin försökt visa att frankerna under äldre karolingisk tid bedrev en livlig transitohandel med pälsverk och slavar från Nord- och Östeuropa till Kalifatet och att den direkta nordisk-arabiska handeln först fram emot mitten av 800-talet fick någon större betydelse (Bolin 1939). Västerländska (frankiska) mynt har emellertid påträffats i liten utsträckning i nordiska fynd från 800-talet. Den arabiska 800-talskälla, som talar om handeln med frankerna, nämner också besök av ryska köpmän i Bagdad (Welin 1956).

Skatterna med arabiska mynt är av likartad sammansättning och visar samma variationer i Skandinavien och i Ryssland under perioden från 780 till en bit in på 900-talet. De skatter som i Skandinavien är nedlagda vid 900-talets mitt innehåller, i motsats till de tidigare, endast få mynt från fyndens slutår medan huvudmassan av mynten tillhör 920- och 930-talet. I det baltiska området har man funnit hundratusentals dirhemer. Det finns stora koncentrationer i östra Sverige, speciellt på Gotland. I Danmark är fynden av dirhemer färre. Dessa mynt är huvudsakligen att betrakta som bevis på ekonomiska transaktioner med den arabiska världen.

Artikeln fortsätter i SNT 2002:4.

Litteratur

Balling, J. 1962. De romerske møntfund fra Jylland. *NNÅ*.

– 1966. De romerske møntfund fra Skåne, Halland och Blekinge. *NNÅ*.

Bolin, S. 1926. *Fynden av romerska mynt i det fria Germanien. Studier i romersk och äldre germansk historia*. Lund.

– 1939. Muhammed, Karl den store och Rurik. *Scania*. 2.

Breitenstein, N. 1944. De romerske møntfund fra Bornholm. *NNÅ*.

– 1946. De romerske møntfund fra den själlandske øgruppe. *NNÅ*.

Hårdh, B. 1999. *Fjärrkontakter för tusen år sedan. Attende tvärfaglige vikingesymposium*. Københavns Universitet. Eds. Gillian Felows-Jensen och Niels Lund. Hikuin Forlag. Højbjerg.

Jansson, I. 1993. *Österled. Viking og Hvidekrist. Norden og Europa 800-1200*. Udevalleva.

Johansson, M. 1997. *Islamiska mynt. En studie av några sena dynastiers mynt funna i svenska, baltiska och ryska skattfynd*. Uppsats i arkeologi. Stockholms Universitet.

Lagerqvist, L. O. & Nathorst-Böös, E. 1981. *Mynt, sedlar och medaljer*. Borås.

Lind, L. 1988. Romerske denarer funna i Sverige. Stockholm.

Lombard, M. 1972. *Blütezeit des Islam*. Frankfurt am Main.

Lönroth, E. 1972. *Die Goten in der modernen kritischen Geschichtsauffassung. Studia Gotica*. Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar, Antikvariska serien, 25. Stockholm.

NNÅ = Nordisk Numismatisk Årsskrift.

Skaare, K. 1975. Coins and coinage in viking-age Norway. Oslo.

Spufford, P. 1988. *Money and its use in medieval Europe*. Cambridge.

Welin, U. S. Linder. 1956. *Kulturhistorisk lexikon för nordisk medeltid*. Malmö. □

Litteraturpris 2001

I oktober 2001 ble litteraturprisen til *International Association of Professional Numismatists* (IAPN) utdelt. Leder av publikasjonskomiteen Sabine Bourgey var stolt over å kunne utdele denne anerkjente prisen til en russisk numismatiker, Mikail Diakov, for hans bok: *Russian coins of Peter the Great*. Boken ble utvalgt av IAPN's medlemmer blant femten bøker. Annen premie ble vunnet av Rafaele Paolucci og Arthur Zub for boken *Le monetazione di Aquileia Romana*. Tredje premie gikk til en tysk forfatter, Ernst Pressler, for boken *Schraubtaler und Steckmedaillen*. Femti inviterte fra hele verden deltok på utdelingen i Paris. Blant de inviterte fantes representanter fra Bank of France og Monnaies de Paris, til og med Russlands ambassadør var blant deltagerne.

Etter å ha hørt talen til Michel Amandry, førstekonservator ved Cabinet des Médailles, Bibliothèque Nationale, i anledning prisoverrekkel-sen kunne Mikail Diakov tale til Michel Popov på sitt eget morsmål. Michel Popov har ansvaret for salingen av Russiske mynter ved Cabinet des Médailles. En egen utstilling av Peter I's mynter var satt opp for anledningen.

IAPN's litteraturpris blir årlig utdelt til årets viktigste numismatiske publikasjon. Aktuelle kandidater som ønsker å delta i kåringen kan sende sine publikasjoner til: Sabine Bourgey, 7 Rue Drouot, F-75009 Paris. Bøker vil ikke sent i retur, de vil bli gitt til en numismatisk institusjon i arrangørlandet av IAPN's neste generalforsamling.

Sabine Bourgey

Hadorphs "myntbok" och ett provmynt i koppar

Av Bengt Hemmingsson

Bland Kungl. Bibliotekets samlingar av manuskript förvaras en volym med teckningar av mynt, tillkomna på initiativ av Johan Hadorph. De avbildade präglingarna är huvudsakligen svenska, men även bl. a. mynt ur vikingatida skattfynd har tilldragit sig Hadorphs intresse.¹

Mynten är kronologiskt ordnade; från och med år 1600 är minst ett helt ark i bandet reserverat för respektive års mynt. De yngsta mynten som avbildas är från 1673; rimligtvis har också insamlings- och avritningsarbetet upphört kort därefter.

Johan Hadorph (1630-1693) skall redan i början av 1650-talet ha gjort en resa till Öland för att avrita runstenar, därtill engagerad av arvfursten Karl (X) Gustav. År 1666 knöts han till det nyinrättade Antikvitetskollegiet av Magnus Gabriel De la Gardie. Han var under de följande decennierna den framträdande gestalten inom den antikvariska forskningen och befordrade även såväl historiska handskrifter som gamla lagar till trycket. Flera av dessa urkundsutgåvor innehåller numera försvunna brev som bilagor, vilket gör att de än idag används som referensverk.²

Det närmaste Hadorph kom numismatiken³ i sina tryckta alster var ett bidrag till Johannes Schefferus postumt utgivna arbete om trekronorsvapnet, *De antiquis verisque regni Sueciae insignibus, liber singularis* (Tr. hos Wankiif i Sthlm 1678, men utgivet först 1679/80 av J. Jonae Columbus). Däri återfinns vi nämligen Hadorphs "Påminnelser om de 3 coronor til Schefferum, d. 1 Aug. 1678 öfversände."

Tanken bakom Hadorphs "Myntbok" var dock att i slutändan åstadkomma ett illustrerat verk över Sveriges mynt, av det slag som Elias Brenner sedermera kom att förverkliga. I ett brev till De la Gardie av den 1/8 1677 omtalar nämligen Hadorph att han "i desse dagar" varit i förhandlingar med medaljgravören Karlsteen om att "utsticka Mynteboken i koppar", men att det skulle bli svårt på grund av bristen på medal därtill.⁴

Bokens tillkomsttid går att ringa in med relativt stor säkerhet. Den 3/5 1671 nämner Hadorph i ett brev till De la Gardie att en av hans anställda ritare, Jacob Hartling, börjat utföra

avritningar av mynt ur Olof Bromelius samling.⁵ Hartling, som titulerades "Conterfeyare", anställdes vid Antikvitetskollegiet år 1670 och kom huvudsakligen att brukas för avritningar av kyrkor och gravmonument. Han lämnade sin anställning redan 1672 på grund av vanskötsel.⁶ En något senare rekryterad kraft, Giert Friderich, anställdes dock den 17/5 1672 med den specifika uppgiften att avrita mynt. I kontraktet med honom står nämligen, att han skulle "afrijta för Kongl. May:tt allehanda Swenskt Mynt, som i Sverige fordom eller nu brukeligt är," för vilket han skulle erhålla styckevis betalning, "efftersom Mynten äre af Större eller mindre arbete". Friderich arbetade ännu 1674 för Kollegiet, men därefter saknar vi uppgifter om hans verksamhet.⁷

Våren 1668 anställdes visserligen Elias Brenner också såsom ritare i Antikvitetskollegiet, men han synes huvudsakligen ha ägnat sig åt att avbilda gravmonument. Redan följande år medföljde Brenner på Hadorphs resor runt landet för att "rannsaka" efter antikviteter. Hadorph skrev i ett brev den 4/9 1670 att hans unge adept snart skulle bli "incomparabel till att nått aftaga Monumenterne", men att han var "seen och trögh i arbetet, så att man måste hafwa nogh göra medh honom". Hadorph nämner vidare att man under vintern "med högste flijt" bl. a. skulle sysselsätta sig med "Sigillers och Myntz afrijtande".⁸

Brenner tog dock redan under hösten samma år avsked och ersattes med Petrus Törnevall. Vi kan således räkna med att först Hartling, sedan Friderich varit ensamma om att arbeta på "Myntboken". Eftersom den förre anställdes 1670 och bokens illustrationer slutar med år 1673, är det troligt att verkets tillkomsttid infaller under åren 1670-74. Därefter kan ju inte heller Friderich beläggas såsom anställd vid Kollegiet.

I 1693 års inventarium för Antikvitetskollegiet återfinns vi "Een myntbok in folio", vilken förvarades i "wägskåpet".⁹ Vid delningen av Kollegiets efterföljare Antikvitetsarkivet år 1780 tillhörde Hadorphs "Myntbok" uppenbarligen de handskrifter som överfördes till Kungl. Biblioteket.

Ett provmynt i koppar

"Myntboken" innehåller avbildningar av ett flertal intressanta och ovanliga mynt. Det som vi här skall koncentrera oss på, är ett kopparmynt av en enkronas storlek med Karl XI:s högervända porträtt på åtsidan, och bokstäverna CRS samt tre kronor på frånsidan (fig 1). I *Sveriges mynt 1521-1977* (Ahlström et al; "SM") upptas det sist under nämnda regent, under rubrikerna provmynt, myntort Avesta samt okänd valör (SM 377). Myntet är mycket sällsynt¹⁰; det enda exemplaret i privat ägo torde vara det som avbildas i SM. Det väger 4,10 g och ingick i Sven Svenssons samling och utbjöds efter permutationen av hans testamente på Hirschs auktion 1, 1966 (lot 389) samt återigen på SNF:s auktion den 24/4 1974 (lot 12). Därefter kom exemplaret ånyo fram till försäljning på Ahlströms auktioner nr 12 (lot 314) och 30 (lot 434). Kungl. Myntkabinettets exemplar väger 3,51 g (fig. 2a), Riksbankens 3,84 g (fig. 2b).

Via avbildningen i Hadorphs "Myntbok" får vi dock en närmare uppgift om myntets datering; det återfinns nämligen under år 1663. Kan vi då lita på denna uppgift? Eftersom "Myntboken" tillkommit under åren 1670-74, så borde uppgifter om mynt som präglats ej långt dessförrinnan ha högt källvärde. Avbildningen av Karl XI på myntet är dessutom ett typiskt barndomsporträtt, som låter sig infogas bland dem som återfinns på det tidiga 1660-talets markmynt.

Just år 1663 erhöll myntmästaren Isak Kock förnyade privilegier för sin verksamhet i Avesta. Däri nämns bl. a. att Kock och hans "participanter" hade rätt att tillverka och exportera såväl opräglade blindmynt som färdiga kopparmynt till utländska beställare.¹¹ Isaks bror, Abraham Kock, besökte under dessa år flera av de förmåsta myntverken i Europa, och skaffade sig värdefulla kontakter inom yrket.

Det är således högst troligt att vårt provmynt tillverkats i Avesta år 1663. Därigenom kan vi också på sannolika grunder avgöra vem som skurit stamparna. Bröderna Isak och Abraham Kock (sedermera adlade Cronström) hyste nämligen ett starkt intresse för medaljkonsten, vilket

Fig. 1. Teckningar av sällsynta mynt ur Hadorphs "Myntbok", sannolikt utförda mellan åren 1670-74: a) Sten Sture d.y., stormynt 1512, LL 1a; b) Johan III, 48 mark 1590, SM 10; c) Sigismund, 3 öre 1593, provmynt; d) Hertig Karl, daler 1596, SM 13; e) Karl XI, provmynt u. år, SM 377.

bland annat tog sig uttryck i att de år 1664 lyckades få ensamrätt på tillverkningen av "skådepenningar" i Sverige.¹² I ett brev till Karl XI skrev Abraham Kock senare, att han anställt de bästa gravörer som han kunnat finna, "kastandes stora penningar på den ene efter den andre, til dels konsten endtelig ähr til den perfectionen kommen som den nu finnes vara uthi"¹³.

a. Den förste av de gravörer som utbildades på bröderna Kocks bekostnad var troligen Johan Georg Breuer. Han började sin karriär vid myntverket i Avesta, där han var verksam under åren 1649-65. År 1666 flyttade han till Stockholm, där han själv övertog förvaltningen av myntet tre år senare. Samma år lämnade han dock Sverige hastigt, troligen efter diverse redovisningsproblem. Därefter återfinns vi honom anställd under åren 1674-84 såsom myntmästare hos hertig Anton Ulrich av Braunschweig-Wolfenbüttel. Hans dödsår är okänt.¹⁴

Breuers signerade arbeten karakteriseras av porträtt i en hög relief, med särskilt högt, snett avskuret axelparti. Provmyntet i koppar från 1663 har också en relativt hög relief på åtsidan, vilket indikerar att Breuer kan ha utfört det.

b. Vad har då myntet använts till? Vi kan inte koppla det till några förändringar inom det svenska myntväsendet vid denna tid, då det ju saknar såväl valör som myntmästarmärke. Därför ligger det närmast till hands att förknippa det med bröderna Kocks ansträngningar för att utnyttja sina exportprivilegier vad avsåg kopparmynt. Kanske tillverkades det helt enkelt som "varuprov", för att visa vad man var kapabel till att åstadkomma vid myntverket i Avesta? Porträtt förekom ju inte på de svenska kopparmynten, men väl på både de franska och de engelska, vilket återigen indikerar att provmynten var avsedda för en utländsk publik.

c. Vi vet t.ex. att Abraham Kock under sina resor besökte England år 1664. Detta ledde inte till någon omedelbar exportframgång för svenska koppar- eller blindmynt, utan först år 1672 resulterade ansträngningarna i ett omfattande kontrakt. Vad som kanske inte i tillräckligt hög grad framhållits i litteraturen, är att förhandlingarna innan dess måste ha varit långt gångna.¹⁵ En provmyntning i koppar genomfördes nämligen i England år 1665. Av detta sällsynta mynt, till vilket stamparna utfördes av den berömda Jean Roettiers, har ett fåtal ex. bevarats till våra dagar.

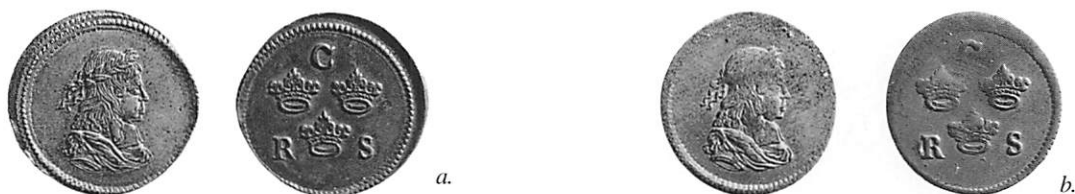

Fig. 2. Provmynt i koppar u. år, sannolikt präglat i Avesta 1663 med stampar graverade av Johan Georg Breuer. a) KMK:s ex, ID 114855, b) Riksbankens ex. Foto Jan Eve Olsson.

Händelsevis råkar det ha nästan samma diameter som 1663 års svenska provmynt.¹⁶

Förhoppningsvis kan dock framtida arkivforskning bidra till att slutgiltigt lösa frågorna kring vårt provmynts tillkomst och användning.

Noter

- ¹ KB signum F.f.4; H. Schück: *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. Dess förhistoria och historia*, III (Sthlm 1933) s. 280f.
- ² Se art. "Hadorph, Johan" av J. Liedgren i *Svenskt biografiskt lexikon*, häfte 85 (1969) och där anförd litteratur.
- ³ Betr. Hadorphs numismatiska verksamhet i övrigt, se Schücks ovan anförda arbete, del II s. 332-38, 340.

- ⁴ Schück del III s. 281.
- ⁵ Schück del II s. 333, noten.
- ⁶ Schück del III s. 147f.
- ⁷ Schück del III s. 148f.
- ⁸ Schück del II s. 379f; del III s. 144.
- ⁹ KB signum U90; Schück del II s. 313.
- ¹⁰ Ett ex, vikt 3,84 g, finns i Riksbankens samling, se A. W. Stiernstedt: *Beskrifning öfver svenska kopparmynt och polletter*, I. *Kopparmynt* (Sthlm 1871) s. 79; H. Hildebrand: *Samlingen af svenska mynt i Riksbankens myntkabinett* (Sthlm 1889) s. 253 nr 5.
- ¹¹ U. S. Linder Welin: *Falukoppar i utländska mynt* (NNÄ 1937) s. 5f.
- ¹² S. Stenström: *Arvid Karlsteen. Hans liv och verk* (NNÄ 1945) s. 16.

- ¹³ Stenström 1945 s. 9.
- ¹⁴ N. L. Rasmusson: Art. "Breuer, Johan Georg" i *Svenskt Konstnärslexikon*, del I (Malmö 1952); P. Norberg: *Avesta under kopparbrukets tid*, I (Sthlm 1956) s. 251.
- ¹⁵ Linder Welin 1937 s. 2; jfr dock E. Berggren: *Även mynten ha sina öden* (*Samlarjournalen* 1964/4) s. 7-12
- ¹⁶ C. W. Peck: *English Copper, Tin and Bronze Coins in the British Museum 1558-1958* (London 1960) s. 116, nr 418 (diameter 25 mm); saknas dock i B. M; Peck refererar till ex i Ashmolean Museum, Oxford. Ett ex ägdes också av Erik Berggren, se föregående not.

En svensk myntsamlare i USA

Hur många har hört talas om myntsamlaren A.C. Nygren i USA? Hans samling ägnas emellertid en hel auktionskatalog med ett infogad fotografi på Nygren själv. Katalogen är sammanställd av Henry Chapman och den heter *Catalogue of the Collection of Pioneer Gold Coins formed by the late A.C. Nygren*. Samlingen såldes i Philadelphia, Pennsylvania 29 april 1924. I början av katalogen får läsaren veta något om innehålllet: *The splendid collection of pioneer gold coins, U.S. Postage and Revenue stamps, Swedish coins and books*. Säljare var Nygrens syster och auktionsfirman hette Davis & Harvey. A.C. Nygren var en svensk utvandrare som möjligen hade börjat samla mynt redan i hemlandet. Han hade bostad både i San Francisco och i Galesburg, Illinois.

Katalogen innehåller sammanlagt 605 nummer. Mest rör det sig om pionjärernas lokalt utgivna guldmynt. Dessa mynt brukar man rubricera efter utgivarna: Templeton Reid, Georgia 1830; A. & C. Bechtler, Rutherfordton, North Carolina gold,

Myntsamlaren A.C. Nygren ca 1920. Okänd fotograf. Reprofoto: Jan Eve Olsson, RAÄ.

1831-34; Baldwin & Co, San Francisco, 1850-51; Blake & Company, Sacramento, 1849; Augustus Humbert, San Francisco 1851-52; Kellogg & Company, San Francisco 1854-55; Massachusetts and California Company 1849; Miner's Bank, San Francisco 1849; Moffat & Company, San Francisco 1849-53; Moran & Clark, San Francisco; Norris, Gregg & Norris, San Francisco 1849; United States Assay Office, San Francisco 1852-53; Wass, Molitor & Co, San Francisco 1852-55 osv. Alla dessa

myntutgivare finns representerade i Nygrens samling.

En mycket speciell samling mynt såldes under 42 olika nummer och omfattade totalt 959 mynt från perioden 1854-68. Alla dessa mynt var i ocirkulerat skick och valörerna var 1 dollar, ½ dollar och ¼ dollar. Dessa mynt bildade en samlad skatt som gick under namnet *Hoard of Kroll*. Skatten hade hittats vid början av 1900-talet vid John Street, New York City.

I katalogen finns det emellertid en grupp mynt (47 olika nummer) som helt avviker från huvudsamlingens inriktning. Det rör sig om mynt från Nygrens gamla hemland. Bland dessa mynt finns t ex Gustav Vasas daler 1545, Erik XIV:s daler 1566 (detta rara mynt såldes för 150 kr i den tidens pengar), Gustav II Adolfs fyrk 1627 (Arboga) och 4 daler s.m. 1717 (kontramarkerad 1719). En del nummer rymmer hela serier med mynt, bl a alla Karl XII:s nödmynt i ocirkulerat skick. I samlingen ingick även en del medaljer, främst sådana över Carl von Linné. Nygren ägde även en del böcker i ämnet numismatik, bl a Brenners *Thesaurus Nummorum* 1731.

IW

Gipsmedaljongen som Sergel fick som gåva

I ett särskilt skåp i Kungl. Myntkabinettets medaljvalv finns gipsmedaljonger, modeller etc. Bland alla dessa spännande föremål finns en anonym gipsmodell över en okänd herre från slutet av 1700-talet. Tyvärr är även konstnären okänd. De främsta svenska medaljkonstnärerna från den här tiden var C. J. Wikman (1725-1796), Gustaf Liungberger (1734-1787), Carl Gustaf Fehrman (1746-1798) och Lars Grandel (1750-1836). Möjligen är det bland dessa konstnärer som upphovsmannen till vår gipsmodell står att finna.

Åtsidan visar bröstbilden i profil, h.s., av en medelålders herre. Han bär ett harnesk. Troligen hör han hemma inom adeln. Frånsidan är slät, men där finns en mycket intressant inristning utmed övre kanten: "Från O. v. D. till vännen Sergel". Att det handlar om Johan Tobias Sergel (1740-1814) råder det nog ingen tvivel om. Innan han adlades 1808 skrevs namnet Sergel. Det är däremot svårare att komma fram till vem "O. v. D." är. Initialerna passar väl in på Olof von Dalin, men denne avled redan 1763. Annars finns följande adelssläkter som skulle kunna passa in: von Dahlheim, von Dankwardt, von Dellwig, von Diederichs, von Drake, von Drenteln, von Düben och von Döbeln.

Vi vet att Sergel umgicks med medlemmar ur familjen von Düben, men detta behöver inte betyda något. Kanske finns det någon bland *SNT*:s läsare som vet besked?

IW

Gipsmodell som överlämnats som gåva till Johan Tobias Sergel.

Observera texten på frånsidans övre del. Foto: Jan Eve Olsson, RAÄ.

Rättelse

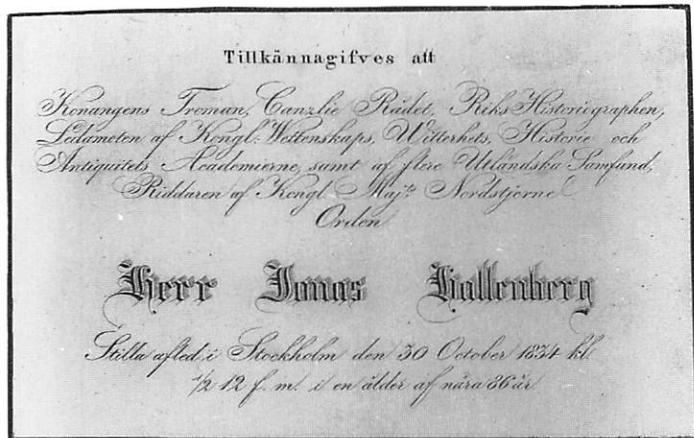
och tillägg angående Hottinger i *SNT* 2002:1 s 8-9.

Den kände tyske numismatikern professor Peter Berghaus har vänligen påpekat att orientalisterna Johann Heinrich Hottinger (1620-1667) mycket riktigt drunknade 1667, men att det inte var i samband med en vandring på isen. Historien är nämligen ännu mer dra-

matisk. Den 7 juni befann sig Hottinger och tre av hans barn, i en båt som skulle gå över alpfloden Limmat i Schweiz (den är 141 km lång och är en biflod till Aare. Limmat flyter genom bla Zürichsjön). Båten välter och de fyra familjemedlemmarna drunknar. Man lyckades bärga kropparna och fortfarande förvaras på ett museum i Zürich de mynt som Johann Heinrich Hottinger hade i sina fickor.

Den här händelsen blev mycket omtalad och det utgavs tryckta flygblad som i ord och bild beskrev den tragiska olyckan. Som tur var fanns inte alla av Hottingers barn med på båtfärden. Sonen Johann Jakob Hottinger (1652-1735) blev professor i teologi vid universitetet i Zürich 1698. Hans mest kända verk är *Helvetische Kirchengeschichte* i fyra volymer.

IW

Tryckta kort som tillkännagav dödsfall – också med numismatiskt intresse

Döden var ofta mer påtaglig i gamla tider. De flesta familjer drabbades av att små barn avled redan vid födseln eller i späda ålder. Många sjukdomar saknade bot. Resor till andra länder innebar ofta många faror. Krig och farsoter drabbade länder och människor nästan med regelbundenhet. Det var vanligt att släkt och vänner samlades för att "titta på liket" och äta begravningskonfekt. Människor sörjde nog inte mindre den gången, men man tvingades att alltid räkna med döden som lurpassade i bakgrunden.

En sak som man gjorde under slutet av 1700-talet och vid början av 1800-talet var att skicka ut tillkännagivanden om dödsfall. Idag sätter vi in en annons i morgontidningen som också berättar om tidpunkt för begravning m.m. I denna artikel presenteras ett mindre antal tillkännagivanden som har numismatisk anknytning. Det rör sig om Sven Hylander (1797-1825) som arbetade med mynten som tillhörde Lunds universitet och Uppsala universitet. Han reste utomlands för att lära sig mer om myntens historia och C.J. Thomsen i Köpenhamn försökte ge honom allt stöd. Men till slut upphörde allt med lungtuberkulosen.

Ett annat kort gäller Jonas Hallenbergs frånfälle. Hallenberg avled i hög ålder 1834. Han hade varit riksantikvarie och chef för Kungl. Myntkabinetet. Jonas Hallenberg skrev 1804 en bok som hette *Berättelse om svenska Kongliga mynt-cabinetet, med beskrifning öfver de i detsamma befintliga guldmynt, samt åtskilliga af de öfriga sällsyntare penningar*. Annars var han road av kufiska mynt.

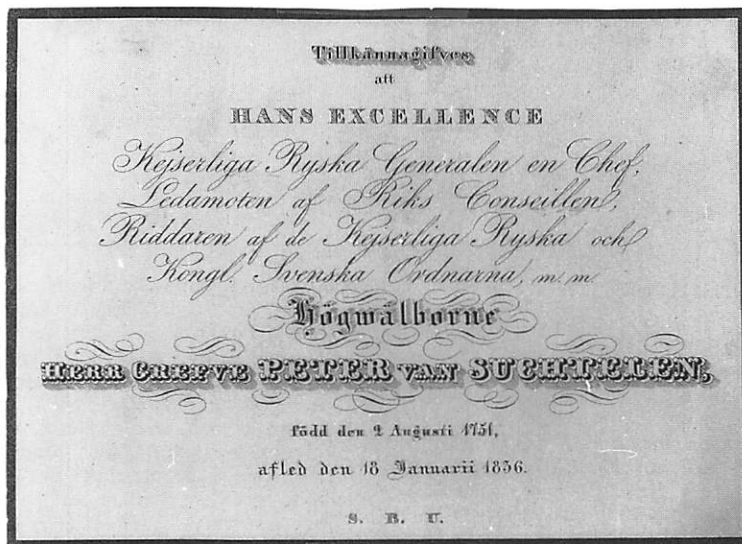

Foto: Jan Eve Olsson, RAA.

Ett tredje kort ägnas "Konungens Trotjenare, Professoren och f.d. Directeuren vid Fria Konsternas Academi samt Medailleuren vid Kongl. Myntet, Herr Lars Grandel". Han var Carl Gustaf Fehrmans efterträdare som gravör vid Myntverket 1799. Grandel hade emellertid haft Gustaf Liungberger som lärare innan han 1780 reste till Paris och Italien. Hans medaljproduktion var sparsam och han arbetade i rent nyantik anda. Kortet över Grandels död är även typografiskt intressant. Ett flertal olika typsnitt samsas på samma kort. Man får nästan intrycket av att tryckaren gärna ville ha en ny stilsort för varje rad.

Fjärde kortet tillkännager att "Hans Excellence Kejsrerliga Ryska Generalen.... Herr Grefve Peter van Suchtelen" avlidit 1836. Suchtelen var Rysslands ambassadör i Sverige. Han var även en stor samlare av mynt och medaljer. Vid flera tillfällen skänkte han numismatiska föremål till universitetet i Åbo. Hans boksamling omfattade ca 60000 volymer, många handlade om mynt.

Sammantaget kan man kanske tycka att dessa kort är efemära och utan större värde, men kulturhistoriskt ger de oss ändå en bild av tidigt 1800-tal i Sverige.

IV

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Vasagatan 42

111 20 STOCKHOLM

TEL 08-411 08 07

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken

Öppettider

Vardagar 10.00 – 18.00

Lördagar 10.00 – 14.00

Regeringsgatan 6

111 53 Stockholm

Tel. 08-411 50 81

Fax. 08-411 52 23

En märklig papperspollett från Skellefteå Aktie Bolag 1876

Det finns en sedelliknande pollett i Kungl. Myntkabinetets samlingar som länge förbryllat undertecknad. Det är en papperspollett som till sitt utseende anknyter till sedlar och aktiebrev. Polletten är utgiven av Skellefteå Aktie Bolag i april 1876. Detta bolag hade ett sågverk i Clemensnäs i Västerbotten. Det rörde sig om en ångsåg med fyra ramar, två dubbla cirkelsågar och tre kapsågar. Arbetsstyrkan var under 1870-talet ca 170 arbetare.

Liksom på sedlar och aktiebrev finns det en vinjettbild som i detta fall visar byggnader, båtar och en svensk flagga. Man får nästan upp-

fattningen att det rör sig om en sedel. Här finns plats för en nummerserie och valören 5 kronor är utskrivet på sedelmanér. Men ändå måste det röra sig om en pollett.

Detta exemplar är emellertid inte utgivet. Två av "namnteckningarna" har utskrivna namn som "Hosus" och "Kasus" och nummerserien har inte nått längre än till nr 001. Det är okänt om denna pollett någonsin användes eller om det stannade på projektnivån. Kan någon av SNT:s läsare lämna ytterligare upplysningar om polletten?

Ian Wiséhn

Källa

Key-Åberg, K.: *Sveriges Industri. Handbok för industriidkare och affärsmän.* Stockholm 1898, sp. 347.

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppge samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND

Tel och fax 046-14 43 69

e-post: siv-gunnar@swipnet.se

Svenska och skandinaviska mynt
och sedlar.

Stor sortering av utländska
jubileumsmynt, årsset samt småmynt.
Euro-utgåvor, polletter och medaljer.

Prislistor gratis.

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Box 4, 761 21 Norrtälje

Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

INTERNETADDRESS:

<http://www.nmh-mynt.a.se>

Perforerade Uppsala-ören 1522-1523

Följande fråga har inkommit till SNT:s redaktion:

Hur många av de Uppsala ettören som finns är perforerade? Varför hålslag vid riksvapenskölden på undersökta ex.? Kan hålslagningen/perforeringen ha skett under vasatid i avsikt att avlysa dessa mynt såsom ogiltiga genom någon sorts makulering på detta sätt? Om så är fallet, kan det då ha skett i och med att 2-öret 1536 introducerades; eller kan det bara vara en slump att flera av dessa mynt är perforerade? Enligt en utsago skulle mynten ha blivit hålslagna och uppsamlade i bokblad. I så fall, hur många ex. och finns det belägg för detta? Man måste också anmärka, att perforeringarna inte är utförda på ett sådant sätt, att mynten passat som hängsmycken.

Johan Wihlander

Svar:

Åverkan på mynt, bl.a. perforering, har gjorts av flera skäl. Vanligast är skador uppkomna i samband med haltprover eller för att förvandla mynt till hängsmycken. Detta skulle naturligtvis kunna vara det allmän-giltiga svaret på ovanstående fråga. I just detta fall finns det dock några intressanta aspekter, som förtjänar att närmare belysas.

Inledningsvis kan vi konstatera, att någon avsiktlig "makulering" av Gustav Vasas ettören sannolikt aldrig förekommit. De ogiltigförklarades inte i samband med att myntväsendet reformerades under senare delen av 1530-talet. Däremot torde de successivt ha försvunnit ur cirkulationen och nedsmälts, särskilt i samband med de svåra inflationerna 1569-74 och 1589-93.

Frågeställaren har dock hört helt rätt vad avser påståendet om att man i gångna tider slagit hål i vissa av dessa mynt och bundit fast dem på bokblad. Vad vi talar om är nämligen hur en av våra tidigaste numismatiker – Martin Aschaneus (ca 1575-1641) – behandlade sin myntsamling. Aschaneus föddes på Aske gård i Sigtunatrakten och inledde sin yrkeskarriär som musikanter i Johan III:s

kapell. Efter att också ha verkat såsom fältpredikant och kyrkoherde erhöll han år 1629 fullmakt (jämte Johan Hindersson och Johannes Bureus) att vara "antikvarie", med uppgift att bl.a. uppsåra "allehanda gammalt mynt". Redan från 1600-talets början synes dock Aschaneus ha ägnat sig åt samlarverksamhet, vilken kom att omfatta historiska och litterära källskrifter, mynt, sigill, fornföremål, runstavar samt runskrif-ter.¹ Bl.a. tillvaratog han 1614 ett antal svenska mynt från 1300-1500-talen "uti g. offerstücken wid crucifixet" i Svinnegarns kyrka i Uppland.

Hans eftermäle som vetenskapsman är blandat. C. G. Warmholtz, utgivare av den mäktiga bibliografin över litteratur om svensk historia, skrädde inte orden: "Aschaneus var en slät Antiquarius, enfaldig och lättrogen; des i manuskript efterlämnade arbeten förtjena knapt at ihågkommas."²

Aschaneus böcker och skriftliga kvarlätningskap beslagtogs efter hans död 1641 och överlämnades till det kungliga kansliet, varvid en förteckning upprättades. Därefter övergick hans samlingar i huvudsak till Antikvitetskollegiet, senare ombildat till Antikvitetsarkivet. Vid delningen av dess samlingar år 1780 överlämnades tre volymer till Riksarkivet, de övriga till Kungl. Biblioteket (KB).

Bland de sistnämnda finns några handskrifter som beskrivs enligt följande i 1641 års förteckning:³ "Fremmande landz myntebok. Electorum Reg. Svec. Myntebok. Inrijkes myntebok. Item S. rijkes arfkonungars myntbok. ---- En liten afrijtningz myntbok." Dessa återfinns idag i KB:s samlingar under signum Fb. 17. Det speciella med dessa små handskrifter är att de, förutom avbildningar och beskrivningar av mynt, ursprungligen också har innehållit

själva originalmynten. Det rör sig om ett drygt hundratal mynt, huvudsakligen svenska, som Aschaneus har perforerat och därefter med trådar bundit fast i pergamentsremmar, vilka sin tur häftats in i manuskripten. De allra flesta mynten har avlägsnats ur böckerna; de som sitter kvar är vanligen förekommande präglingar av ringa värde. Det troliga är, att de värdefullare mynten tagits ur och införlivats på ett tidigt stadium med vad som sedermera blev Kungl. Myntkabinetet – mer om detta nedan.

Det intressanta är emellertid att Aschaneus lilla samling inkluderade inte mindre än två Uppsala-ören

Fig. 1. Sida ur en handskrift av Martin Aschaneus, "Collectaneum monetale seu Monetoscopia Sweo Gotica", med teckning av ett Uppsala-öre 1523 (SM 7), KB signum Fb. 17. Foto: Kungl. Biblioteket.

Fig. 2. Hedemora, Söderköping eller Västerås. 18 penningar, klipping, u.år (SM 3). Perforerat exemplar i KMK; sannolikt ingick myntet i Martin Aschaneus samling, vilken år 1641 överlämnades till det kungliga kansliet. Skala 1,5:1. Foto: Nils Lagergren, ATA.

Fig. 3. Stockholm, öre 1528 eller 1529 (SM 41 eller 47).
Silverpläterat exemplar med kopparkärna. Pläteringen har spruckit på såväl
åt- som fränsida.
Privat ägo. Skala 1,5:1. Foto: Gabriel Hildebrand.

1523. Den av honom utförda teckningen av det ena avbildas härintill (fig. 1). Sålunda har perforeringen på två av de kända exemplaren av Uppsala-öret möjligen fått sin "naturliga" förklaring. Man kan givetvis bara spekulera i huruvida andra myntintresserade vid denna tid utsatte sina samlarobjekt för en liknande behandling eller ej. Det kan dock vara värt att hålla i minnet – för att få rätt perspektiv – att 1523 års ören inte ens var hundra år gamla när Aschaneus började samla mynt.

Aschaneus samling innehöll faktiskt några andra intressanta mynt. Förutom ett halvöre 1628 från Arboga och ett tjockmynt 1575 (1/4 eller 1/8 daler; SM 39 eller 42), så ägde han en 18 penningar klipping av typen SM 3.⁴ Av en lycklig slump innehade jag ett foto av ett perforerat exemplar av denna typ i Kungl. Myntkabinettets samlingar (fig. 2), vilket vid en jämförelse med Aschaneus teckning visade en så stor överensstämmelse, att det inte kan vara en tillfällighet. Vi har således att göra med ett av KMK:s allra tidigaste proveniensbestämda objekt och säkerligen det äldsta som härstammar ur en privatsamling.

Den huvudsakliga orsaken till varför så många av 1523 års Uppsala-ören perforerats ligger säkerligen i Gustav Vasas upprepade manipulationer med myntets silverhalt under 1520-talet. Det är numera fastställt, att kungen prånglat ut ettören med årtalet 1522, vilka präglats flera år senare, och då med en lägre silverhalt än vad som ursprungligen föreskrevs.⁵ Även i de "officiella" myntordningarna sänktes silverhalten vid upprepades tillfällen, vilket ju bidrog

till förvirringen. Sin vana trogen förnekade Gustav Vasa dock att några förändringar gjorts av öresmyntens silverhalt.

Vi har skriftliga belägg för att kungen även bekyrades av ett inflöde av falska ettören. Den 26/11 1529 skrev han t.ex. till riksrådet Holger Karlsson om ettören av välkänd stämpel, som inte höll mer än tre lod på en lödig mark, vilka hade vållat mycket skada. Kungen förmodade att de tillverkats i Tyskland; han bifogade ett exemplar och bad herr Holger att noga studera dess utseende.⁶

Av allt att döma har kungen själv bidragit med en av de värsta manipulationerna av ettörenas silverhalt, förutom de ovan nämnda falska årtalen. Det rör sig om en hittills utforskad företeelse inom 1520-talets myntväsen, nämligen s.k. *subaerata* mynt. Vi talar om en teknik som praktiserades redan inom romarriketets myntväsen, nämligen att prägla mynt med en kärna av mindre värdefull metall (eng. *plated coins*). Från romartiden känner vi såväl pläterade guld- som silvermynt, vilka präglats i de officiella myntverken. Litteraturen kring detta fenomen är riklig, och att gå in på dess omfattning och orsaker skulle föra oss alltför långt från vårt ämne.⁷ Vi kan nöja oss med att konstatera, att tekniken att prägla ett mynt med en kopparkärna, överdragen med ett tunt silvertäcke, var känd och beprövad sedan århundraden.

Härintill avbildas ett pläterat Stockholms-öre, där silverytan spruckit och kopparkärnan skymtar fram på såväl åt- som fränsidan (fig. 3). Som alla erfarna Gustav Vasa-samlare känner till, så är detta inget ovan-

ligt fenomen bland 1520-talets öresmynt. Ingen har dock reflekterat över att det faktiskt, av stampavtrycken att döma, rör sig om officiella präglingar som omöjliga kan hålla föreskriven finvikt. Fenomenet förtjänar onekligt att specialstuderas i framtiden.

Svaret på de inledningsvis ställda frågorna blir således, att den troligaste orsaken att så många ettören perforerats, är att ägarna velat förvissa sig om myntens silverhalt; inte bara vad beträffar ytskiktet, utan också med avseende på deras inre kvalitet. Mot bakgrund av Gustav Vasas upprepade och numera dokumenterade manipulationer med myntens vikt och halt var detta inte så konstigt.⁸

Bengt Hemmingsson

Noter

- ¹ Art. "Aschaneus, Martin Laurentii" av E. L. Vennberg i *Svenskt biografiskt lexikon*. Band 2 (1920); H. Schück: *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien*. Dess förhistoria och historia, I (Sthlm 1932) s. 126-150; N. L. Rasmusson: *Myntkunskap och myntsamlare i Sverige omkring 1640 (NM XXVII, Sthlm 1933)* s. 128-33, 137-39.
- ² C. G. Warmholtz: *Bibliotheca historica Sveo-Gothica*, del 1 (Sthlm 1782) s. 132.
- ³ H. Lundström: *Martin Aschaneus' på 1640-talet till riksarkivet överlämnade samling böcker och handskrifter (Kyrkohistorisk årsskrift 1906 s. 261-266)*.
- ⁴ Ahlström/Almer/Hemmingsson: *Sveriges mynt 1521-1977* (Sthlm 1976) s. 9.
- ⁵ L. Jansson & B. Hemmingsson: 1522 års Stockholmsmynt (SNT 1980:9-10); betr. Uppsalamyntningen 1522-23, se I. Leimus: *Några anteckningar beträffande Gustav Vasas myntning i Uppsala (SNT 1996:3)*.
- ⁶ *Konung Gustaf den Förstes registratur*, VI. 1529 (Sthlm 1875) s. 332f; se även brev av den 13/12 1529; s. 336.
- ⁷ En bra sammanfattning på ett skandinaviskt språk (med litteraturhänvisningar) är P. Høeg Albrethsens artikel: *Subæra*ti (NNUM 1974:4).
- ⁸ B. Hemmingsson: *Gustav Vasa som myntförfalskare (Mynttidningen 1994:1)*. Förf. har anledning att återkomma till detta i en artikel om myntningen under Dackefejden, som kommer att publiceras i SNT. Där dokumenteras ytterligare underhålliga präglingar, vilka utförts med gamla stamper för att vilseleda allmänheten. □

Nytt om böcker – recensioner

2002 North American Coins & Prices

A GUIDE TO U.S., CANADIAN AND MEXICAN COINS

Profit from new dollar's second-year course • Mint errors soar
Strike gold on Internet • Big state quarter limit • Hot boys for 2002
Over 45,000 prices • Illustrated grading guide

Edited by David C. Harper, editor of Numismatic News,
World Coin News and Bank Note Reporter

David C. Harper (red): 2002 North American Coins & Prices. A guide to U.S., Canadian and Mexican Coins. Elfte upplagan. Beställs från utgivaren Krause Publications, Book Department PR01, PO Box 5009, Iola, WI 54945-5009, USA. 586 s. Mer än 45 000 prisuppgifter. Pris \$ 17.95 exkl. postavgifter.

ELFTE UPPLAGAN av North American Coins & Prices. A Guide to U.S., Canadian and Mexican Coins har utkommit. Den är tryckt i ett behändigare format och på något tjockare papper än de stora kataloger över mynt och sedlar som publiceringsfirman Krause är så välsämd för. Av fotona, i skala 1:1 och svart-vitt, har mer än 1 500 tryckts i en förbättrad kvalitet för lättare identifiering av mynten.

De första kapitlen innehåller en introduktion till myntsamlade, en bruksanvisning och ett kapitel om mynttillverkning. För den som är intresserad av USA:s, Kanadas och Mexicos mynthistoria finns mycket att hämta i inledningskapitlen. I Mexico började produktionen efter tillkomsten av en myntverkstad i Mexico City år 1536. I juli 1792 präglades 1 500 silvermynt, i valören en halv disme, med en skruppress i en källare i Philadelphia. Denna lilla upplaga betraktade president George Washington som de första officiella mynten i USA. I Kanada räknas det första nationella myntet från 1858 då en stor cent slogs för att användas i Övre och Nedre Kanada (Ontario och Quebec). Det skulle dröja ytterligare nio år innan landet enades under en förenad nationell regering.

Katalogdelen startar med mynt från det koloniala Nordamerika år 1652 och för Mexico presenteras mynten från år 1701 och framåt.

IH

Excavations in the Black Earth 1990-1995. Eastern Connections. Part One: The Falcon Motif. Birka Studies. Volume 5. ISBN 91-7209-209-2. Red. Björn Ambrosiani. Författare Björn Ambrosiani och Elsa Lindberger. 92 sidor, rikt illustrerad.

DEN FEMTE VOLYMEN inom Birka-projektet berättar om vikingarnas östliga kontakter med utgångspunkt i Birkamaterialet. Del 1 behandlar falkmotivet och heraldik. Man planerar ytterligare tre delar där del 2 kommer att fokusera på numismatik och vikter medan delarna 3 och 4 kommer att behandla östlig keramik och problematiken kring handelsförbindelserna.

I det första kapitlet, *The Birka Falcon*, lyfter Björn Ambrosiani fram fågelmotivet på ett spänne och en stor doppsko funna i Birkas jord. Fågeln anses föreställa en falk. Falkmotivet förekommer även på andra metallartefakter som tex mynt och nycklar. Dessa fågelmotiv har anknytning till Ruriks släkt i Novgorod och Kiev. Ambrosiani jämför också sättet att avbildat falken med motivet på en bildsten från Gotland och ett sentida frimärke från Ukraina.

Det andra kapitlet, *The Falcon, the Raven and the Dove. Some bird motifs on medieval coins*, är skrivet av Elsa Lindberger. Med sin vanliga berättarglädje och sitt fängslande språk berättar Lindberger om falkmotivet på mynt. Motivet kan ses som symbol för den viktiga falkjakten som ägde rum i de närmsta kretsarna kring kungar, prinsar och furstar. Det fungerade som en symbol för den härskande klassen. Fågelmotiv som mytologiska och religiösa symboler under antiken och medeltiden är grunden i hennes resonemang kring mynt med falkmotiv från Ruriks släkt. Den stiliserade bilden av en falk finns på de tidigaste ryska mynten.

Professor Björn Ambrosiani har under många år varit knuten till Stockholms universitet och Statens historiska museum. Under de senaste tio åren har han lett utgrävningarna i Birka. Fil lic Elsa Lindberger arbetade tidigare vid Kungl Myntkabinettet, där hon bland annat fungerade som redaktör för det stora vikingaprojektet CNS och ansvarade för de vikingatida mynten.

Eva Wiséhn

Köp dina presenter
i Kungl. Myntkabinettets
butik!
Tel. 08-5195 5304

Fra Stenpenger til Euro. Betalningsmedlenses forunderlige verden. Författare Øystein Kock Johansen. Utgiven av Den Norske Bank. ISBN 82-996140-0-7. 360 s, rikt illustrerad.

EN FANTASTISK, informativ och personligt skriven bok om pengarnas historia från bytshandel till införandet av euro inom EU. I nio kapitel, från *Penger – Lykksalighet in abstracto* till *Pengemutasjoner – Moderne tid och fremtiden*, får vi följa med på en resa över hela världen med början på en skolgård någonstans i Norge via Afrika, Asien, Syd-Amerika, Europa och Australien till terroraktionen mot World Trade Center i New York hösten 2001.

"Pengene begynner med mennesket ... primitive mennesker, primitive penger – progressive mennesker, progressive penger."

I boken presenteras ingen regelrätt numismatisk syn på pengarnas utveckling och historia utan tonvikten har kommit att hamna på de annorlunda betalningsmedlens historia i ett kulturhistoriskt perspektiv i tid och rum. Med citat ur rese-skildringar från olika tider, mängder av informativa och färgstarka bilder och med ett inspirerande sätt att närma sig den komplexa verkligheten bakom alla betalningsmedlen har författaren lyckats skapa en spännande läsning.

Författaren är professor och arkeolog har bl a deltagit som expeditjonsmedarbetare till Thor Heyerdahl, utfört arkeologiskt fältarbete i Syd- och Mellanamerika, Polynesien, Sydöst-Asien och Afrika. Han har arbetat på Kon-Tiki-museet i Oslo samt vid Institute for Cultural History vid universitetet i Wyoming i USA.

Eva Wiséhn

Utställning

På väg till New York???

Passa i så fall på att besöka American Numismatic Society's utställning 'Drachmas, Doublons and Dollars: The History of Money', som sedan 17 januari i år finns i Federal Reserve Bank, 33 Liberty Street. Öppet måndag till fredag 10 till 16. Man kan också besöka guldvalvet och fabriken i Federal Reserve Bank, men då måste man boka på tel. (212) 234-3130 ext. 231.

HN

Numismaticus

I Kungl. Myntkabinetts arkiv förvaras ett flertal urklipp med signaturen NUMISMATICUS, som härrör från dåvarande Stockholms-Tidningen åren 1957-1960. Numismaticus skriver trevligt kåserande men också initierat om numismatik i Myntspalten i nämnda tidning, vilket föranledde mig att försöka ta reda på mer om denne skribent.

Av Pressarkivets pseudonymregister framgår att signaturen NUMISMATICUS (alltid i versaler) användes under åren 1943-1966 av journalisten Gösta Pålsson. Pålsson föddes den 17/12 1907 i Örkelljunga i Skåne. Han arbetade under lång tid på *Engelholms Tidning* och från 1930-talets mitt på tidningen *Barometern* i Kalmar. År 1943 blev han medarbetare i *Stockholms-Tidningens* nattredaktion och var under ett tiotal år där nattredaktör. Från 1955 var han verksam på samma tidnings riksutgåva, där han redigerade spalten "Landet Runt" (en titel som nu för övrigt SVT övertagit till en serie med riksomfattande kortare reportage). Pålsson avled den 14/3 1981 i Bromma och i nekrologer från samma år presenterades han bl.a. med orden "en framstående numismatiker och skrev även om numismatik". Men han var inte medlem av Svenska Numismatiska Föreningen.

På sitt kåserande sätt blandat med fakta skrev Gösta Pålsson om allt från folkliga benämningar, våra seder och bruk, till svenska och utländska mynt, från antiken och framåt, sedlar, mynträkning, falskmynteri, medaljer m.m. Han gav råd till samlare och återberättade anekdoter, bl.a. denna från april 1957 om Karl XI:s 1 öre sm i koppar:

Karl XI:s 1-öringar S. M. i koppar har varit föremål för ett rätt lustigt numismatiskt misstag – sådana är f.ö. inte alltför sällsynta, kan man utläsa ur litteraturen – då man i början av 1700-talet hittade ett dylikt mynt i södra Frankrike. Man trodde det var en skådepenning, som syftade på hugenotternas strid med romerska kyrkan och försökte i överensstämmelse därmed tolka myntets bilder och inskrifter, varom lärda skriftväxlingar fördes på latin, tyska och franska, allt refererat på skilda tidskrifter.

Pålsson hade säkerligen läst om detta i Ernst Nathorst-Böös artikel "En löjelig händelse" i *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1953 (s. 133-139, med tillägg i *NUM* 1972 s. 238).

I en myntspalt från 1958 gav Pålsson dåvarande riksantikvariern och myntforskaren Bengt Thordeman den passande benämningen Numismaticus Maximus. Men redan 1932 var han inblandad i en intervju angående jubileumsmynt för tidningen *Barometern* med dåvarande amanuensen vid Kungl. Myntkabinetten, Nils-Ludvig Rasmussen, vilket väl tyder på hans tidiga intresse för numismatik.

I Kungl. Myntkabinetts bibliotek har vi ingen registrerad numismatisk skrift i hans namn. Men av hans kåserier framgår att åtminstone dessa bör utgöra betydligt fler än de som KMK har i sitt pressklipparkiv (ca femtio urklipp). I SNT 2002:1 presenterades ett litet kåseri från 1959 signerat *Liber*. Detta var tryckt i tidningen *Sunt Förnuft* år 1959. Det har inte gått att få fram vem som finns bakom denna signatur och inte heller på nämnda tidningen känner man till denne *Liber*. Men språket är inte helt olik Numismaticus. Kan Pålsson ha "frilansat" under *Liber*?

För hjälp med personuppgifter angående Numismaticus tackar jag Björn Hesse.

MGL

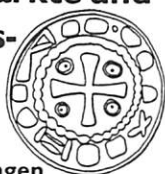

Ett Karl XI:s 1 öre sm fann sin väg ända ner till södra Frankrike år 1703, där myntet förorsakade huvudbry bland tidens lärde. Man ville föra myntet som skådepenning till hugenotterna, de franska protestanterna, som vid denna tid led allmän förföljelse och allsköns beskyllningar. Men myntet var så nött, att dess bilder och inskrifter var svåra att uppfatta. Därför tolkades det egendomliga föremålet mera med vilja än kunnande. Bokstäverna C R S, i.e., sades av de katolska fransmännen stå för Christianos Romanos Sacrificare [= offren de romerske kristne], medan berlinarna, som var protestanter, ansåg att de kunde betyda Contra Romam Sanguinarium [= mot det blodtörstiga Rom]. Foto Nils Lagergren. □

COMMENTATIONES DE NUMMIS SAECULORUM IX-XI IN SUECIA REPERTIS NOVA SERIES NR. 15

CHRISTOPH KILGER

Pfennigmärkte und Währungs- land- schaften

Monetarisierungen
im sächsisch-slavischen
Grenzland ca. 965-1120

Pris: 525,- inkl moms.
Porto tillkommer.

◆ ◆ ◆

Beställningar:

NUMISMATISKA
FORSKNINGSGRUPPEN

Bollhusgränd 1B, 111 31 STOCKHOLM
Tel: 08-674 77 50 Fax: 08-674 77 53

Pressklipp

Euro i guld

Ett guldmynt värt 200 euro presenterades i mars av den tyske finansministern Hans Eichel. Myntet har tillverkats i 500 000 ex. Specialutgåvan finns även i valören 100 euro.

Ur *Metro* 13 mars 2002

Årsberättelse

för år 2001
avgiven av styrelsen för

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Årsmötet

ägde rum den 5 april 2001 på Kungl. Myntkabinettet på Slottsbacken i Stockholm. Ordföranden Torbjörn Sundquist öppnade årsmötet och hälsade de närvarande välkomna. Minnet av de sedan föregående årsmöte avlidna medlemmarna hyllades med en tyst minut. Styrelsens årsberättelse och revisorernas rapport presenterades och styrelsen beviljades ansvarsfrihet för det gångna årets (2000) förvaltning.

I enlighet med valberedningens förslag omvaldes Göran Wahlquist på tre år som ordinarie ledamot. Börje Rådström hade avböjt omval som ordinarie ledamot i styrelsen. I stället valdes Frédéric Elfver som ordinarie styrelseledamot på tre år. Till styrelsesuppleanter på ett år omvaldes Dan Carlberg, Ulf Carleson och Anders Nordin. Då Frédéric Elfver valts till ordinarie styrelseledamot uppkom en vakans bland suppleantplatserna. I stället invaldes Börje Rådström som suppleant på ett år. Till valberedning omvaldes Lars O. Lagerqvist och Bjarne Ahlström. Till ordinarie revisorer omvaldes Hans Henriks-son och Bjarne Ahlström. Till revisors- suppleant omvaldes Lars-Åke Leijon.

Årsavgiften

fastställdes oförändrad till 200 kronor (100 för juniorer och 300 för utrikes boende).

Belöningar

Rasmussontipendiet tilldelades Jonas Rundberg.

Föreningens guldnål för 40-årigt hederligt medlemskap utdelades till Brita Malmer, Anders Ekman och Gösta Lindqvist. Vidare har Margareta Klasén vid föreningens kansli tilldelats en guldnål för förtjänstfullt arbete inom föreningen.

Omedelbart efter årsmötet höll chefen för Kungl. Myntkabinettet, Ian Wiséhn, ett föredrag om "Öffentliga myntsamlingar i Sverige".

Styrelsen

Vid det konstituerande sammanträdet delades uppdragen enligt följande:

Ordförande	Torbjörn Sundquist	(omval)
Vice ordförande	Ian Wiséhn	(nyval)
Sekreterare	Göran Wahlquist	(omval)
Kassaförvaltare	Ulf Nordlind	(omval)
Ledamot	Kjell Holmberg	
Ledamot	Kenneth Jonsson	
Ledamot	Frédéric Elfver	

Som adjungerad valdes antikvarien Richard Kjellgren, Stockholm.

Resultaträkning för Svenska Numismatiska Föreningen för räkenskapsåret 1.1.2001 – 31.12.2001

Intäkter

Medlemsavgifter

Årsavgifter 167.165:—

Intäkter av kapital

Räntor å bankräkning, postgiro och obligationer samt utdelning på aktier och fonder 142.477:30

Försäljningsresultat

Litteratur	7.637:—	
Medlemsnålar	160:—	
Auktioner	63.185:90	70.982:90
Summa intäkter		380.625:20

Kostnader

Personalkostnader

Löner	44.200:—	
Sociala avgifter	10.697:—	54.897:—

Övriga kanslikostnader

Försäkring	6.779:—	
Hyra	4.800:—	11.579:—

Kontorsomkostnader

Telefon och fax	3.928:—	
Kontorsmateriel	813:—	
Tryck, foto	13.822:25	
Allmänna omkostnader	8.577:—	
Porton	9.682:—	36.822:25

Föreningsverksamhet

Avgift till Nordisk Numismatisk Union (NNU)	2.168:—	
Avgifter till Internationella Numismatiska Kommissionen mfl föreningar	1.370:85	
Möten, gåvor mm	7.971:—	
Representation	3.080:—	
NNU mötet i Helsingfors	20.029:05	
Bibliotek, inköp och bindning	18.548:94	
SNFs medaljsamling, inköp	8.270:—	
Numismatiska Meddelanden 41	83.964:—	
Medalj över Johan Hadorph	4.750:—	150.151:84

Tidskrifter

SNT	276.721:99	
Bidrag från numismatiska stiftelser, Ekström och Svensson	— 150.000:—	
	126.721:99	
NNUM	15.813:60	142.535:59

Summa kostnader 395.985:68

Underskott att avräknas från kapitalet — 15.360:48

Summa 380.625:20

Styrelsen har under året hållit fyra protokollförda sammanträden. Förutom i styrelsen har arbete pågått i kommittéerna

för programverksamhet och för Föreningens auktionsverksamhet.

Balansräkning för Svenska Numismatiska Föreningen

Tillgångar	31.12.2001	31.12.2000
<i>Omsättningstillgångar</i>		
Kontanter	2.590:—	1.172:50
Postgiro	90.241:04	96.442:26
Bank	85.662:54	181.327:29
Lager: samlarmedaljer	7.882:—	7.882:—
litteratur	1.000:—	1.000:—
	187.375:58	287.824:05
<i>Anläggningstillgångar</i>		
Obligationer	954.346:—	892.873:—
Aktier	99.598:—	99.598:—
Aktiefond	1.233.158:29	1.174.825:30
Inventarier	1:—	1:—
Föreningens medaljsamling	1:—	1:—
Föreningens bibliotek	1:—	1:—
	2.287.105:29	2.167.299:30
Summa tillgångar	2.474.480:87	2.455.123:35

Skulder och eget kapital

Kortfristiga skulder

Leverantörsskulder	9.212:—	2.995:—
Upplupna skulder	—:—	1.342:—
Källskatter	7.200:—	3.449:—
Övriga kortfristiga skulder	10.413:—	—:—
Förskottsbetalningar:		
Medlemsavgifter	71.165:—	65.000:—
Prenumerationsavgifter NNUM	7.790:—	6.900:—
Prenumerationsavgifter SNT	4.640:—	4.700:—
	110.420:—	84.386:—

Donationsfonder och andra fonder

C W Burmesters medaljfond	178.520:—	181.702:—
C W Burmesters förlagsfond	269.255:—	261.413:—
N L Rasmussons stipendiefond	69.809:—	71.465:—
Lars O. Lagerqvists medaljfond	195.020:80	189.340:80
	712.604:80	703.920:80
Summa skulder	823.024:80	788.306:80

Eget kapital

Eget kapital vid årets början	1.666.816:55	1.589.682:46
Årets resultat	— 15.360:48	77.134:09
	1.651.456:07	1.666.816:55
Summa skulder och eget kapital	2.474.480:87	2.455.123:35

Marknadsvärde obligationer, aktier och aktiefond

Obligationer Nom. värde	1.056.475:—	948.858:—
— " — Marknadsvärde	1.156.584:—	1.047.072:—
Aktier — " —	265.950:—	258.750:—
Aktiefond — " —	3.739.498:—	4.196.717:—
Summa marknadsvärden	5.162.032:—	5.502.539:—

Stiftelser

Sven Svenssons stiftelse för numismatik
Föreningens representanter har varit:

Ordinarie:	Suppleanter:
Torbjörn Sundquist	Börje Rådström
Kenneth Jonsson	Göran Wahlquist
Ulf Nordlind	Kjell Holmberg

Gunnar Ekströms stiftelse för numismatik

Föreningen har representerats av:
Ulf Nordlind (ordinarie) och Björn Taras-Wahlberg (suppleant)

Sven Svenssons samlingar

Kontrollant för samlingarna har under året varit Torbjörn Sundquist.

Svensk Numismatisk Tidskrift (SNT)

har under året haft Ian Wiséhn som ansvarig utgivare. Redaktionssekreterare har varit Monica Golabiewski Lannby, manuskriptgranskare Lars O. Lagerqvist och annonsansvarig Frédéric Elfver. SNT har utkommit med åtta nummer.

Numismatiska Meddelanden

Ett nytt nummer av *Numismatiska Meddelanden* (nr XLI) utkom i form av en festskrift (betitlad *Nulla Dies Sine Linea*) i samband med att chefen för Kungl. Myntkabinetet, Ian Wiséhn, fyllde 50 år.

Auktionsverksamheten

har under året skötts av Kjell Holmberg, Richard Kjellgren, Anders Nordin, Börje Rådström och Göran Wahlquist.

Projekt

Projektet *Sveriges Mynthistoria* påbörjades under året vid Kungl. Myntkabinetet med föreningens stöd och bidrag. Föreningen kommer att stå för kostnaderna för det femte året med ett maximalt belopp på 430 000 kronor.

Medaljutgivning

Föreningen har under året utgivit en medalj till minne av fornforskaren, riksantikvarien de facto Johan Hadorph (1630-1693), modellerad av Ernst Nordin och gjuten i brons vid Bergmans konstgjuteri i 21 exemplar. Konstnärsvodet är bekostat genom Carl Wilhelm Burmesters medaljfond.

Föreningsmöten och sammankomster

7/2 höll Lennart Lind ett föredrag, *Kontramarkeringar på romerska silvermynt*,

14/4 berättade Claes-Ove Strandberg om *Drottning Lovisa Ulrikas numismatiska bibliotek*,

27/9 hölls en pollettkväll med föredrag av Dan Carlberg om just polletter,

18/10 visades utställningen *Stjärnglans – filmens stora på medalj* av Torbjörn Sundquist,

1/12 öppnades en myntmessa på Kungl. Myntkabinetet som arrangerats i sam-

arbete mellan föreningen, Sveriges Mynt-handlars Förening och Kungl. Myntkabinettet. I samband med detta höll professor Brita Malmer ett föredrag, *Ansgar; Ludvig den fromme och våra äldsta nordiska mynt*. Därefter hölls en auktion med 240 nummer med mynt, sedlar, medaljer och polletter ur Sven Svenssons samling.

11/12 hölls föreningens julfest.

Medlemsutvecklingen

framgår av följande sammanställning:

	2000	2001
31/12		
Beskyddare	1	1
Hedersledamöter	4	4
Korresponderande ledamöter	20	18
Ständiga medlemmar	32	32
Årligen betalande äldre medlemmar	749	754
Årligen betalande yngre medlemmar	15	15
Utländska medlemmar	35	39
Anslutna föreningar och klubbar	25	26
	881	889

Under år 2001 har följande medlemmar avlidit: Knut Björk, Finspång, Evert Holmlund, Borgholm, Gustaf Isaksson, Frändefors, Stig Jönsson, Kristianstad, Barbro Rådström, Norrtälje, Mats Svensson, Malmö, Harald Wideen, Göteborg.

Föreningens ekonomi framgår av balansräkning samt vinst- och förlusträkning.

Torbjörn Sundquist <i>Ordförande</i>	Göran Wahlquist <i>Sekreterare</i>	
Ian Wiséhn <i>Vice ordf</i>	Ulf Nordlind <i>Kassaförvaltare</i>	
Kjell Holmberg <i>Ledamot</i>	Kenneth Jonsson <i>Ledamot</i>	
Frédéric Elfver <i>Ledamot</i>		☐

Strandbergs Mynt & Aktiesamlaren AB

köper och säljer

Mynt, sedlar, ordnar, medaljer, aktiebrev äldre handlingar m.m. charta sigillata, fornsaker m.m.

Se vår hemsida

www.aktiesamlaren-bjb.se

Arsenalsgatan 6, Box 7377, 103 91 Stockholm
Tel: 08-611 01 10, Fax: 08-611 32 95

Hans Martin 1906-2002

Förre revisorn i Konungariket Sveriges Stadshypotekskassa Hans Martin avled i Menton den 22 januari i år. Han var född den 3 augusti 1906 och förunnades alltså ett långt liv. Ännu i början av december förra året utbytte vi som vanligt julfrev. Hans liv efter pensioneringen gick vanligen efter samma mönster: större delen av året bodde han på Rivieran, där han tidigt skaffat en semesterlägenhet; på sommaren kom han hem till Sverige och släkten. För några år sedan avled Hans hustru Dagmar, vilket var en svår förlust för honom. In i det sista odlade han sina intressen och hade faktiskt passerat de nittio när han blev medlem i Bernadotte-Musei Vänner – såvitt jag förstätt inte av den anledningen att notisförfattaren är dess ordförande. Kanske mera för att han en gång ägt andelar i Château Fournas-Bernadotte i Bordeaux! När han firade 80-årsdagen kom han till Sverige; han och hustrun bjöd till stort kalas på inhyrda Stäkets herrgård och kunde då servera det nämnda vinet på magnumbuteljer till varmrätten!

Men vi skall här varken tala om Hans Martins yrkeskarriär eller om vinintresset, utan om hans insatser inom numismatiken. De var av det slag som sker i det tysta – dagligt, tröget arbete, inte stora åthävor och tal, inga märkliga forskningar och skrifter. Han blev medlem 1946 i Svenska Numismatiska Föreningen. En intresserad samlare som sökte sig till likasinnade. Hans Martins gedigna egenskaper upptäcktes tidigt av den dåvarande styrelsen; han blev revisor 1948 och kassaförvaltare 1950. Efter minnestecknarens inträde i numismatiken dröjde det inte länge innan jag lärde känna honom, jag vill minnas på en utställning av nyförvärv i början av 1952. Då hade Hans redan blivit en klippa i Samfundet Kungl. Myntkabinettets Vänner, grundat 1948. Där var han sedan 1950 också kassaförvaltare i osannolikt många år: han avgick inte förrän till årsmötet 1975.

Vi satt som kollegor i SNF:s styrelse alltsedan våren 1954, då jag blev vice sekreterare, efter några år ordinarie. Det var ett rent nöje att samarbeta med Hans, det var ordning och reda som gällde. Han skötte

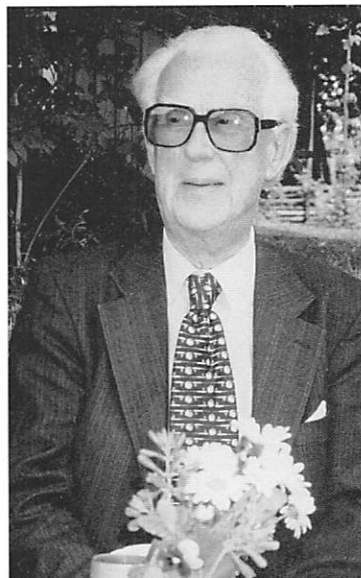

Foto: Bo Svärding.

också tex medaljförsäljningen och samlarmynten; räkningarna för våra trycksaker, unionsmötena och tidskrifterna samt givetvis auktionsredovisningarna från Georg de Laval granskade han noga. I utarbetandet av ansökningarna om permutation av Sven Svenssons testamente 1962 deltog han och var senare en sträng revisor i den 1963 bildade stiftelsen. När han efter sin pensionering avgick från befattningen som SNF:s kassaförvaltare och ur styrelsen (det var vid årsmötet 1970) valdes han till hedersledamot. SNF:s förtjänstmedalj fick han 1976 och guldnålen för 40-årigt medlemskap vid samma tillfälle.

Det nordiska samarbetet glömde inte Hans och deltog vid några tillfällen som delegat vid NNU:s möten. Han prenumererade troget alla år på NNUM. Hans hustru drev under något decennium från hemmet ett litet "brevlådeföretag", som sålde moderna mynt från många länder. Givetvis var Hans behjälplig. Vid sammanträden med SNF eller Vännerna infann han sig alltid, om han var hemma i Sverige. Vid årsmötet i nämnda Bernadotte-Musei vänners senårens förra året deltog han i visning och middag.

Vi tar farväl av Hans Martin, som lämnat oss efter 55 år i SNF och nästan lika många i vänföreningen.

LLT

Auktioner

April:

24-27 Frankfurt am Main,
Dr. Busso Peus Nachf.

Maj:

4 Stockholm, B. Ahlström
myntauktioner AB

Mässor

April:

13-14 Valkenburg, 16th Papermoney,
Bond & Share 2002 Maastricht
20-21 Helsingborg, Frimynt 2002

Maj:

19-20 Bangkok, IAPN
51th General Assembly

*Du som önskar tillkännage
kommande auktioner eller mässor
i auktionskalendern,
kontakta Frédéric Elfver.
Se redaktionsrutan!*

INTERNATIONELLA AUKTIONER

Aluminiumsedel

Auktion 4 maj

Gratis Mynt, Sedlar, Frimärken
värdering Brev, Vykort, Aktiebrev
Inköp Handskrifter m.m.

Beställ katalog! Prenumeration 150 kr för
kommande 3 kataloger.

K 08-678 32 17
FAX 08-678 19 39

MYNTKOMPANIET

Lilla Nygatan 20
111 28 STOCKHOLM

AUKTION 65

lördag 4 maj 2002

På

Bygget, Stockholm

**AHLSTRÖMS
MYNTAUKTIONER AB**

Rådmanngatan 21
Box 26033 103 94 STOCKHOLM
TEL: 08-10 10 10 0709-10 11 11
FAX: 08-678 77 77

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 20 företag i tio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

B. Ahlström Mynthandel AB
Rådmanngatan 21
Box 7662, 103 94 STOCKHOLM
Tel. 08-10 10 10, Fax 08-678 77 77

Antikboden
Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

Dala Mynt- och frimärkshandel
Box 307, 791 27 FALUN
Tel. 023-142 50

Karlskrona Mynthandel
Hantverkaregatan 11, 371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

Kronans Mynt
Västra Hamngatan 6, 411 17 GÖTEBORG
Tel. 031-13 55 81

Rune Larssons Mynthandel
Stora Brogatan 14, Box 98, 503 06 BORÅS
Tel. 033-41 03 15

Lunds Mynthandel
Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel./fax 046-14 43 69

AB Malmö Mynthandel & Vykortsantikvariat
Sven Gunnar Sandberg
Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-611 65 44

Myntinvest Corona
Östra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING
Tel./fax 0155-28 63 25

Mynt & Medaljer
Sveavägen 96
Box 195 07, 104 32 STOCKHOLM
Tel./fax 08-673 34 23

Myntsamlarnas Postorder
Prästkragevägen 4 B, 245 63 HJÄRUP
Tel. 040-46 11 40

Ulf Nordlinds Mynthandel AB
Karlavägen 46
Box 5132, 102 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61, Fax 08-661 62 13

Norrtälje Mynt AB
Niels Ferlins gränd 1
Box 4, 761 21 NORRTÄLJE
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

Pecunia HB
Farinvägen 8, 245 33 STAFFANSTORP
Tel. 046-25 21 19

J. Pedersen Mynthandel
Norra Strandgatan 30
Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel./fax 042-12 25 28

J. Pedersen Mynthandel
Skolgatan 24, 503 33 BORÅS
Tel. 033-41 24 96, Fax 033-41 87 55

Selins Mynthandel
Regeringsgatan 6, 103 27 STOCKHOLM
Tel. 08-411 50 81, Fax 08-411 52 23

Strandbergs Mynthandel
Arsenalsgatan 8 C
Box 7377, 103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-611 01 10, Fax 08-611 32 95

Tamco Numismatics
Box 6235, 102 35 STOCKHOLM
Tel./fax 08-650 0342

Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel./fax 031-20 81 11

Håkan Westerlund Mynthandel
Vasagatan 42, 111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07, Fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

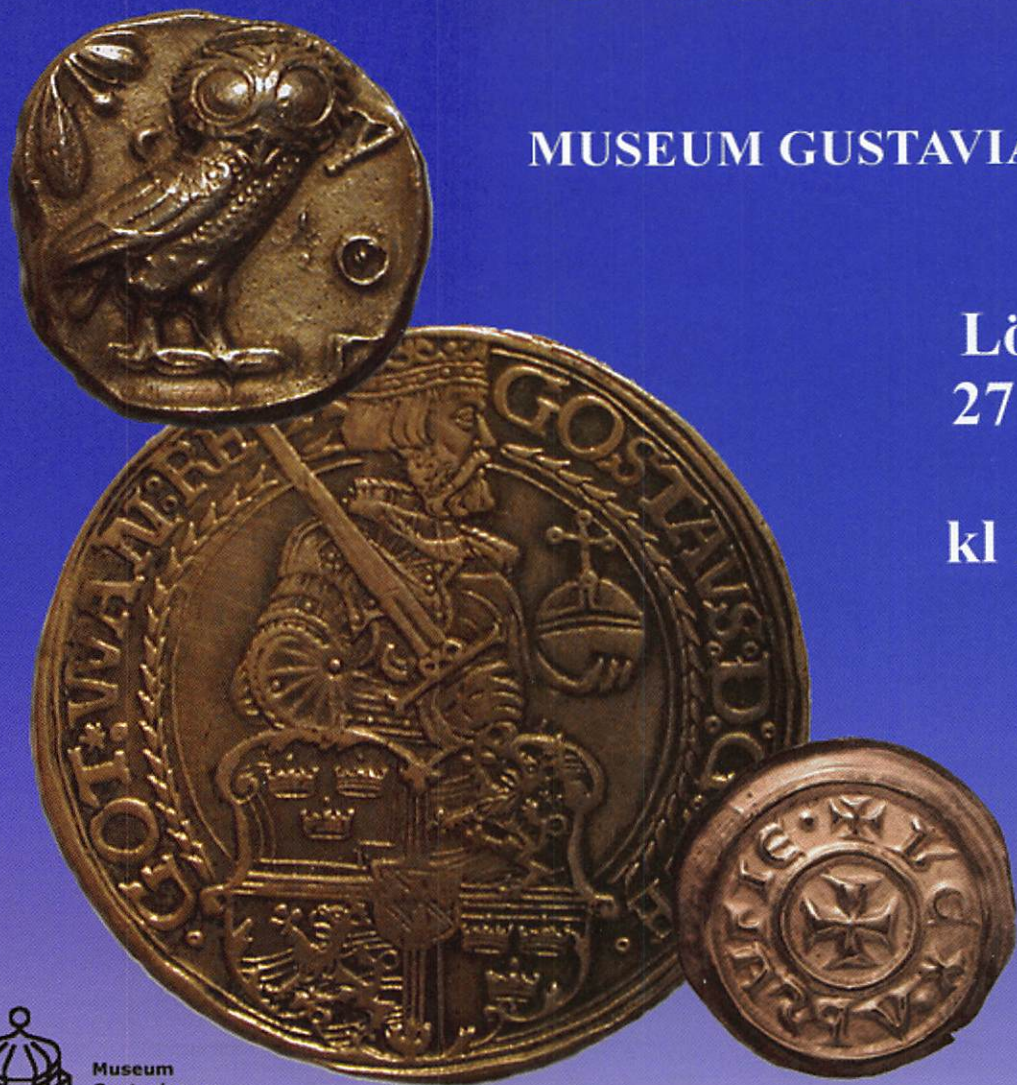
Box 19 507, 104 32 Stockholm, Tel. 08-673 34 23, Fax 08-673 34 23

UPPSALA
UNIVERSITET

MYNTDAG I UPPSALA

MUSEUM GUSTAVIANUM

Lördag
27 april
2002
kl 13-16

Museum
Gustavianum
Uppsala
University
Museum

i samarbete med

Uppsala universitets myntkabinett
Numismatiska klubben i Uppsala

Utställning
Tag gärna med dina gamla mynt, medaljer, polletter
och sedlar för bedömning av experter

Barnaktiviteter kl 14
Föredrag kl 15